

BANKA

CİLT 3 SAYI 3
MART 1966

3	Sevgili Okuyucularımız	BANKA Dergi
4	Banka İkramiyeleri İlgili Açık Oturuma Dair Notlar	Prof. Dr. Zeyyat HATİBOĞLU
8	Plân, Kalkınma ve Demokrasi	Prof. Dr. Kemâl TOSUN
15	İktisadî Devlet Teşekküllerinin Yeniden Düzenlenmesi	Dr. Mustafa A. AYSAN
27	Reklâmcılıkta Araştırma Kontrol	Dr. Nezih H. NEYZİ
31	Tahvil İhracı Yolu İle Finansman	Nejat GÜLEN
37	Yakınve Orta Doğu Çalışma Enstitüsünde 7-11 Şubat 1966 Tarihleri Arasında Yapılan Sermaye Emek ve Sermaye Münasebetleri Semineri	Doç. Dr. Haydar KAZGAN
46	Yazarların Biyografileri	BANKA Dergi
47	Okuyucu Soruları	BANKA Dergi

BANKA

AYLIK MESLEK ve FİKİR DERGİSİ P.K. 769 Karaköy - İstanbul

Sahibi	: Banka Yayınları ve Kültür Ltd. Şti. adına: Dr. Nezh H. NEYZİ
Yazı İşleri Müdürü	: Alp GÜRUS
Basıldığı Yer	: YENİLİK BASIMEVİ Cemâl Nadir Sokak, Büyük Milâs Han, No. 46 - Sirkeci
İdare Yeri	: İmam Sok. No: 1 Kat: 5 - Beyoğlu
Yönetim Komitesi	: Prof. Dr. Zeyyat HATİBOĞLU Necdet DURAKBAŞA Dr. Mustafa A. AYSAN Alp GÜRUS Dr. Nezh H. NEYZİ
Fiyatı	: 2,5 TL.
Abone	: Yıllık 30 TL. Altı Aylık 15 TL.
İlân Tarifesi	: Arka Dış Kapak 800 TL. Arka İç Kapak 500 TL. Ön İç Kapak 650 TL. İç Sahifeler 400 TL.

Abone ve ilân bedelleri Derginin T.C. Ziraat Bankası Beyoğlu Şubesindeki 768 numaralı ve T. İş Bankası A.Ş. Parmakkapı Şubesindeki 271 Numaralı hesabına gönderilebilir.

Dergimize gönderilen yazılar yayınlansın yayınlanmasın iade olunmaz. Yayınlanan yazılar rızamız olmadan iktibas edilemez.

Haberleşmelerin, «BANKA, Aylık Meslek ve Fikir Dergisi P.K. 769 Karaköy İstanbul» adresi ile yapılmasını rica ederiz.

Basıldığı Tarih : 28/2/1966

SEVGİLİ OKUYUCULARIMIZ

Geçen sayınızda, İstanbul Radyosu'nda «Bankacılığımızda İkramiye Çekilişlerinin Mevduatın Artışındaki Tesiri» konusunda Dergimiz teşebbüsü ile yapılan açık oturumu sizlere tam metin olarak vermiş; ancak, zaman yetersizliği dolayısıyla oturuma katılanların fikirlerini tamamiyle belirtmedikleri hususuna değinerek, kendilerinin bu konudaki aydınlatıcı düşüncelerine sütunlarımızın açık olduğunu ifade etmiştik.

Bu sayıda Prof. Dr. Zeyyat Hatiboğlu'nun «Bankacılığımızda İkramiyeler» üzerindeki görüşlerini aydınlatan bir yazısını sizlere sunuyoruz.

Yine bu sayımızda, son zamanlarda tartışma konusu olan «Plân» fikri ile «İktisadî Devlet Teşekküllerinin Reorganizasyonu» üzerinde Prof. Dr. Kemâl Tosun ve Dr. Mustafa Aysan'ın düşüncelerini tetkiklerinize arz ediyoruz.

Nihayet Doç. Dr. Haydar Kazgan'ın Ortadoğu Çalışma Enstitüsünde, 7-11 Şubat 1966 tarihleri arasında düzenlenen «Sanayide Emek ve Sermaye Münasebetleri» konulu seminerle ilgili izlenimlerini de merakla takip edeceğinizi ümit ediyoruz.

Sevgi ve Saygılarımızla
BANKA Dergisi

BANKA İKRAMİYELERİLE İLGİLİ AÇIK OTURUMA DAİR NOTLAR

Prof. Dr. Zeyyat HATİBOĞLU

Geçen sayımızda İstanbul Radyosunda banka ikramiyelerile ilgili olarak yapılan açık oturum aynen yayınlanmıştı. Açık oturumun müddetinin kısalığı sebebiyle bu oturuma katılan muhterem bankacı meslekdaşlarımın ileri sürdükleri bazı hususlara cevap vermek mümkün olmamıştır. Bu yazının gayesi sayın meslekdaşlarımın dokunduğu bazı konuları eleştirmektir.

En ehemmiyetli gördüğüm bir husus ile işe başlamak istiyorum. Gerek sayın Macit Kayra ve gerek sayın Kemâl Türkömer politik ve psikolojik hadiselerin Türkiye'de bankalardaki mevduat üzerinde çok ehemmiyetli tesirler yaptığını belirttiler ve bilhassa mevduatın 1964 yılının ilk 9 ayında artmamış olmasını Kıbrıs hâdiselerine bağladılar. Hattâ sayın Kemâl Türkömer psikolojik - politik hadiselerin mevduatta % 30 - 35 bir azalmaya sebep olduğunu belirttiler. Kanaatimce bu düşünce hatalıdır ve umumiyetle bankacılarımız böyle düşünüyorlarsa bu düşüncelerini derhal terketmelidir. Mevduatın değil % 30 - 35'i, eğer % 10'u kısa bir müddet içinde çekilecek olsa bütün Türkiye bankaları kapılarını kapamak zorunda kalır. Kaldı ki aşağıdaki tabloda görüleceği gibi son 15 yıldanberi Türkiye'de görülen hadiseler bu şekildeki bir düşüncüyü doğrulamaktan çok çok uzaktır.

Türkiyede Toplam Mevduat

(Rakamlar 000 ilâvesi ile TL.)

Aylar	1954	1955	1956	1957	1958	1959	1960	1961	1962	1963	1964
I	2393	2515	3009	3740	4429	6738	7661	8146	8484	9716	10641
II	2371	2538	3068	3804	4549	6770	7719	8172	8448	9492	10495
III	2385	2607	3126	3442	4569	6680	7831	8191	8518	9787	10753
IV	2431	3617	3142	3742	4559	6689	7789	8192	8632	9863	10601
V	2407	2688	3204	3834	4611	6736	7685	8229	8580	9799	10628
VI	2450	2733	3325	3921	4410	6776	7432	8313	8749	9729	10753
VII	2466	2804	3307	3988	4364	6918	7437	8313	8900	9780	10716
VIII	2428	2816	3378	3910	4366	7001	7566	8293	8952	9675	10678
IX	2315	2733	3384	3942	4327	6970	7431	8162	9078	9680	10808
X	2325	2763	3435	4009	5869	7184	7542	7810	9189	9825	11021
XI	2372	2871	3482	4165	5910	7500	7734	7986	9545	10199	11478
XII	2554	3627	3727	4267	6685	8049	8177	8574	9689	10775	12310

Şimdi lütfen insaf buyrulsun. Bu tablolar karşımızdayken Türkiye'de topyekün mevduatın politik ve psikolojik hadiselerin ehemmiyetli şekilde tesiri altında bulunduğu nasıl iddia edilebilir? Mevduatın en şiddetli iniş kaydettiği yıl 1960 yılıdır. Nitekim 1960 Mart sonunda 7.831 milyonu bulan mevduat Haziran sonunda 7.432 milyona inmiştir. Yani tam 3 aylık bir devrede 400 milyon lira yani % 5 azalmıştır. 6-7 Eylül 1955 hadiselerinin mevduata tesiri ise % 3'ün altındadır. Rakamlar böyleyken psikolojik ve politik hadiseler tesirile mevduatın % 30 - 35 azalacağını söylemek mübalâğalı değil midir?

Bu konu ehemmiyetli olmakla beraber piyangoculukla doğrudan doğruya ilgili değildir. Açık oturumda ileri sürülen ve keza piyangoculukla doğrudan doğruya ilgili olmıyan diğer bir konu mevduatın son yıllardaki artış durumunu göstermek bakımından mânalı saydığım bazı istatistiklere sayın Kemal Türkömer tarafından cevap mahiyetinde ileri sürülen istatistiklerdir. 1954 yılından itibaren mevduatın bir bakımdan artmadığını göstermek için şu şekilde bir görüş ileri sürmüştüm: «Mevduatın artıp artmadığını, mevduatın lira olarak az veyahut çok olmasıyla izah etmemeliyiz. 1956 senesinde mevduat milli gelirimizin % 23'ünü tutuyordu. (Milli gelir 21.059 milyon T.L. ve mevduat 4.917 milyon T.L.) Halbuki o zamandan bu zamana kadar mevduatın bu nisbeti azalmış olup, halen bu nisbet % 17 1/2'a inmiştir. Ayrıca mevduatı piyasadaki para miktarı ile mukayese edince yine aynı manzara ile karşılaşılıyor. Meselâ 1954 senesinde mevduat piyasadaki paranın 2.12 misli ile 1964 sonunda 1.88 misli olmuştur. Yani mevduat para ile mukayese edildiği zaman da nisbi olarak artmamıştır, gerilemiştir.» Benim bu düşüncelerimi sayın Kemal Türkömer aynen şöyle cevaplandırmıştır:

«— Efendim, müsaade ederseniz arz edeyim. Sayın profesörün noktaî nazarına müsamahalarına sığınarak iştirak etmiyorum. Çünkü memleketimizde umumiyetle mevduatın artışında işaret buyurdıkları âmilelere nazaran söyledikleri rakkamlara mukabil bendeniz de bazı rakkamlar arz etmek isterim.

Meselâ, mevduatın tekamülüne işaret buyurdular. Mevduata gayrisafi milli hasıla, krediler, hattâ kendi görüşüme göre Devlet harcamaları ve sair değişmeler âmil olmaktadır. Benim elimde mevcut bir endekse göre 1949 senesini 100 olarak kabul ettiğimiz takdirde, gayri safi milli hasıla 737 ye, emisyon 618'e, Devlet harcamaları 745'e, toplam krediler 1318'e, toplam mevduat 1266'ya yükselmiştir. Bunların arasında tasarruf mevduatının yükselişi 1483'e varmıştır. Bu rakkam 1964'de toplam mevduatta 1315, tasarruf mevduatında 1596 dir. Bendenizin ka-

naatine göre, bütün bu artan âmiller arasında en yüksek neticeyi tasarruf mevduatının vermiş olması, bu tasarruf mevduatının artışında halkın bankalara alışması, banka hizmetlerinin halkın ayağına gitmesi, şube adetlerinin çoğalması gibi âmillerin yanı başında bankaların verdikleri ikramiyelerde de aranmak lâzım geldiği kanaatindeyim.»

Sayın Türkömer'in bu ifadesi benim iddialarıma hiç bir suretle cevap teşkil etmemektedir. Zira ben 1954-1956 dan itibaren mevduat artışının para ve milli gelir artışından geri kaldığını söylemekteydim. Halbuki sayın Türkömer 1949 yılını esas almakta ve bu tarihteki rakamları zamanımızla mukayese etmektedir. Esas (baz) devre olarak 1954-56 yılı alınsa idi, benim düşüncemde hiç bir hata olmadığı meydana çıkacaktı. Zira rakamlar açıktır, meydandadır. Sayın Türkömer'i yanıltan nokta 1949 ile 1954 arasında mevduatın hakikaten çok hızla gelişmiş olmasıdır. Halbuki 1954 den sonra mevduattaki gelişmenin yavaşlamış olduğunu görmemek elden gelmez.

Açık oturumda münakaşa konusu olan diğer bir husus piyango sisteminin banka şubelerini arttırmaya teşvik eden bir amil olduğunu ileri sürmem olmuştur. Sayın Türkömer şube artışı üzerinde piyango-culuk sisteminin tesirli bir amil olup olmadığını münakaşa etmeksizin şu şekilde bir cevap vermeği tercih ediyor. «Efendim bendeniz buna da iştirak etmiyorum. Zaman kısadır arz edeyim, Türkiye'de 1906 tane banka şubesi vardır. Bu şubelerin 660 tanesi Ziraat Bankasına aittir. Ziraat Bankasının ifa ettiği fonksiyon itibarile bunu çıkaracak olursak koskoca 30 küsur milyon nüfuslu bir memlekette bu kadar geniş bir saha içinde bu kadar şube adedinin hattâ bendeniz az olduğuna kanıyım. Çünkü şube yalnız mevduat toplamak için açılmaz, şube açılmasının mevduatın masraflarının artmasında amil olduğu kanaatinde bendeniz değilim... Şubelerin hiç birisini kapatmayız, bilâkis yeni şube açarız. Çünkü bir şubenin açılması eğer Devlet mekanizmasının iyi işlediğine inanıyorsak Devlet otoriteleri tarafından tetkik edilmekte, alâkalı merciler tarafından etüd edilmektedir. Bir şubenin kuşadına bin bir tane formaliteden sonra müsaade edilmektedir.»

Sayın Macit Kayra da şunu ilâve etmiştir. «Kaldı ki zarar edecek bir şube olduğu zaman yahut kâr getirilmeyeceğine kanaat getirildiği zaman, bir ticari müessesedir. Derhal kapanır.»

Sayın Macit Kayra ve Sayın Kemal Türkömer kanatımce bir iktisadî problemin işletmeler için ifade ettiği mâna ile milli ekonomi için ifade ettiği mânayı karıştırmaktadır. Malûm olduğu gibi bundan 100 - 125 yıl önce ileri sürülen liberal fikirlerin esası şu idi. «Bir fert için

faydalı ve kârlı olan her iktisadi karar devlet için, milli ekonomi için de faydalıdır. Zira devlet ve milli ekonomi fertlerin toplamından ibaret- tir.» Sayın Kayra ve Türkömer tarafından ileri sürülen deliller de eski liberallerin düşüncesine paraleldir. Nitekim teker teker, her banka ancak kâr ettiği yerlerde ve zamanlarda yeni bir şube açar amma bankaların fazla şube açması milli ekonomi için zararlı olabilir. Meselâ bir vilâyet merkezi düşünülebilir. Buradaki potansiyel mevduat 50 milyon lira olsun, 50 milyon lira 5 banka şubesinde toplandığı takdirde her şubeye 10 milyon lira mevduat düşer. Aynı şekilde 10 şube bulunduğu takdirde şube başına ortalama 5 milyon lira mevduat düşer. Şurasını rahatlıkla kabul edebiliriz ki, şube başına 10 milyon mevduat düşse idi bankaların çalışma maliyeti daha ucuz olcaktı. Zira bir çok sabit masraflar çok daha geniş bir iş hacmine dağılacaktı. Diğer bir tabirle mevduat 10 milyon lira iken bir banka şubesinin mevduat temini ve ikrazat maliyeti % 7 olacaktı, şubedeki mevduat 5 milyon ise aynı maliyet % 7 den fazla meselâ % 8 - 9 veya 10 olabilecektir. Anladığım kadar Sayın Kayra ve Türkömer'in düşüncesi şudur: Eğer bu şartlarda yani maliyet % 9 - 10 iken banka şubesi açmak kârlı ise bahis konusu şekilde 5 banka şubesi yerine 10 şube açılmasında mahzur yoktur. Evet, teker teker bankalar bakımından mahzur yoktur amma milli ekonomi bakımından vardır. Zira para ticareti maliyeti % 7 den % 8 - 9 veya 10 na çıkmaktadır ve neticede faiz hadleri yükselecektir. Yüksek faiz hadlerinin mahzurlarını başka bir makalede ele almayı ümid etmekteyim. Keza, bahis konusu açık oturumda ileri sürülen diğer fikirleri de «BAN- KA» da yayınlanacak diğer makalelerimde ele alacağım.

PLÂN, KALKINMA VE DEMOKRASİ

Prof. Dr. Kemâl TOSUN

A — GİRİŞ

Bir müddet önce, Devlet Plânlama Teşkilâtı bütçesinin Senatoda görüşülmesi vesilesile Sayın Başbakanın kalkınma plânı ile ilgili olarak yaptığı konuşma, son aylarda yeniden hararetlenen plân münakaşalarını tazelemiştir. Sayın Demirel'in Basına akseden sözleri şu iki noktada toplanmıştır:

- 1) Hür ve demokratik memleketlerin kalkınması plânla olmamıştır. Plân kalkınmış memleketlerin metodu değildir. Plân kalkınmamış memleketlerin kalkınmaları için 2 nci Dünya Savaşından sonra ortaya konmuş bir metottur.
- 2) Siyasi mes'uliyet ile teknik mes'uliyeti birbirine karıştırmamak gerekir. Devlet Plânlama Teşkilâtının görevi müşavirliktir. Bu itibarla, diğer devlet daireleri gibi, Hükümetin emir ve kumandası altındadır.

Bu mütaleaların, şüphesiz ki, çeşitli şekillerde yorumlanmaları mümkündür. Nitekim, bazı, iktisatçılar ve yazarlar, birçok memleketlerin hürriyet ile plânlı kalkınmayı bağdaştırdıklarını, kalkındıktan sonra da plân metodundan faydalanmaya devam ettiklerini, kalkınmamış memleketlerde ise, plâna behemehâl ihtiyaç bulunduğunu, Devlet Plânlama Teşkilâtının yalnız teknik değil, fakat ilmi bir karaktere de sahip olduğunu ve bu itibarla, ilmi icaplar bakımından gerektiği zaman Hükümet emirlerine «hayır» diyebileceğini belirtmek lüzumunu hissetmişlerdir.

Plânlama, yalnız devlet idaremizde değil, fakat işletme ve müesseselerimizin idaresinde ve bilhassa ferdi hayatımızda şuurlaşınca ya kadar bu konu önemini muhafaza edeceğinden, üzerinde daha uzunca bir müddet durmak gerekecektir. Yalnız, bizim fikrimize göre, plânlama konusu, şimdiye kadarkinden farklı olarak, artık **daha geniş ve daha derin** bir şekilde ele alınmak lâzımdır, Bu iki tâbirden şunları kastediyoruz:

B — PLÂNIN MAHİYETİ VE ÖNEMİ

Plânlama, en küçüğünden en büyüğüne kadar, müesseselerin sevk-ve-idaresinde faydalanılan bir vasıta, daha doğrusu, sevk-ve-idarenin temel mahiyet ve önemdeki ilk safhasıdır. Plânlama, hedefleri, gayeleri, ihtiyaçları, problemleri seçmek, teşhis, tayin ve tespit etmek, sonra da, hedeflere ulaştıracak, ihtiyaçları tatmin edecek ve meseleleri çözecek vasıta, yol ve imkânlarla ilgili tercihlerde bulunma ameliyesidir. Bu vasfı ile plânlama, hareket, iş ve davranıştan önce gelen, düşünme, muhakeme etme, tartma, ölçme, tek kelime ile karar verme ameliyesinden başka bir şey değildir.

Şuhalde, plânsızlık, düşünmeden, muhakeme etmeden, karar vermeden; acele, tesadüfi, karakuşu, an'anevi ve alışılmış bir şekilde ve el-yordamı ile iş yapmağa girişmek demektir. İyi bir plân yapmak için, hedeflerin, ihtiyaçların iyi seçilmesi, meselelerin isabetle teşhisi, vasıta ve tedbirlerin en rasyonel ve etkili bir şekilde tayini lâzımdır. Bunun için de, gerek hâlihazır, gerek müstakbel durum ve imkânlar ile ilgili ilmi araştırma ve tahminlerde bulunmak gerektiği gibi, **hedef ve vasıtalarla ilgili seçim ve tercihlerimizi dayandıracığımız değer hükümlerimizi de isabetle tespit etmemiz şarttır.**

Plânlama, fert ve müessese hayatında, kısaca izah ettiğimiz önemi haiz olmakla beraber, hedeflere ulaşmak, ihtiyaçlarımızı tatmin etmek ve meselelerimizi halletmek için kâfi değildir. Plândan sonra, iyi bir **organizasyon (=teşkilât)** kurmak, iyi bir **emir-kumanda**, **koordinasyon** ve **kontrol** sistem ve mekanizması gerçekleştirmek ve bu meyanda kusesursuz bir **personel kadrosu** vücuda getirmek lâzımdır.

Anlaşıyor ki, aile gibi küçük ve basit müesseseden devlet gibi muazzam ve çapraşık müesseseye kadar, her türlü grupları, yani **işbirliği** ve **beraberliğe** dayanan sistemleri sevk-ve-idare etmek, plânlamadan ibaret bir iş değildir. Bu sebeple, mükemmel bir plânın, meseleleri çözümeğe yeterli olmayacağı, sevk-ve-idare ameliyesinin diğer safhalarının da başarılı bir şekilde ifa edilmesi gerektiği açıkça ortaya çıkmaktadır.

C — AŞIRI PLÂNLAMADAN SAKINMA ZARURETİ

Plâni ve plânlamayı bu şekilde geniş bir görüş açısından mütalea etmenin faydası şudur: Plâna ve plânlamaya **optimal** (=en uygun) bir yer ve değer atfedilmesinin sağlanması... Yani, plâni ne küçümsemek, ne de lüzumundan fazla büyütmek hatasına düşülmesinin önlenmesi... Zira, plâni küçümser ve gereken önemi vermezsek, hedeflerimizi yanlış tayin etmek, vasıtaları iyi seçmemek ve böylece zaman, emek ve sermaye israflarına düşer olmak tehlikesi ile başbaşa kalırız. Plâna gereğinden daha fazla önem atfedersek, plânlama masraflarımız ve zaman kayıplarımız arttığı gibi, organizasyon, emir-kumanda, koordinasyon ve kontrol gibi başarıya ulaşmak için optimal ölçüde değer teksif etmemiz gereken diğer sevk-ve-idare safhalarını ihmâl eder, onların hakkını vermemiş duruma düşebiliriz. Diğer yandan, plânlamaya aşırı değer vermek, bizi **aşırı plânlama** (=too much planning) ya ve bunun hareket serbesti ve hürriyetimizi kısıma gibi çeşitli mahzurlarına götürür. Plânlamanın can alıcı noktalarının başında, **plânın şumûl ve muhtevasını tayin** etmek gelir. Ve bize öyle geliyor ki, bizde de, münakaşaların başlıca sebeplerinden biri, plânın **demokratik** vasfından kaybedip **otokratlaşması** endişeleridir.

D — OPTİMAL BİR PLÂNA DOĞRU

Plânlama problemi, sevk-ve-idare ilminin ışığı altında, gayet umumî hatlariyle belirtmeğe çalıştığımız genişliğine ve derinliğine farklı olan bir görüş açısından ele alındığı takdirde, yazımızın başındaki münakaşa konusu soruların şöylece cevaplandırılması gerekeceği zannındayız:

1. Plân zarureti kalkınmış ve kalkınmamış memleketlerde

Plân; isabetli ve verimli sevk-ve-îdarenin vazgeçilmez bir safhası olduğuna nazaran, kalkınmış olsun olmasın, bütün memleketler için zarurîdir. Aynı zaruret, işletmeler, müesseseler ve hatta fertler için de vârittir. Bugün, kalkınmış ve gelişmiş bulunan bazı demokratik ve hür memleketlerin bunu plânsız bir şekilde başarmış olmaları plânın lüzumsuzluğunu ifade etmediği gibi, dikta ile idare olunan memleketlerin plânla kalkınmaları da, plânın hürriyet nizamı ile bağdaşamayacağına bir delil telâkki olunamaz. Şuhalde, bizde plânın lüzumunu veya lüzumsuzluğunu iddia edenlerin, diğer memleketleri örnek almaları, sosyal ilim metodolojisi bakımından hatalıdır. Zira, bahsi geçen memleketlerdeki ve zamanlardaki şartlar ile bizimkileri mukayeseye esas almak yanlış neticelere sevkeder.

Kaldı ki; sevk-ve-idare ilim, teknik ve tatbikatının gelişmemiş, bir sevk-ve-idareler sınıfının yetişmemiş ve bir sevk-ve-idare şuûrunun yerleşmemiş bulunduğu zaman ve yerlerde yalnız plâna değil, sevk-ve-idarenin yukarıda işaret ettiğimiz organizasyon, emir-kumanda, koordinasyon ve kontrol gibi diğer unsurlarına da rastlamayı beklemek doğru olmaz. Keza, metodolojik bakımdan şöyle de düşünmek gerekmez mi? Acaba, plânsız ve laissez-faire, yani piyasa ve fiat mekanizmasının serbestçe işlemesi suretile kalkınmış bulunduğunu kabul ettiğimiz memleketler, vaktile, hürriyet nizamına hâlel getirmeyecek mahiyet ve ölçüde bir gelişme ve büyüme plânı tatbik etme cihetine gitmiş olsalardı bugün daha fazla mesafe katetmiş olmazlar mıydı? Bilfarz, A. B. Devletleri, sonsuz tabii kaynaklarını, plânlı bir Batıya doğru yayılma ve yerleşme ile değerlendirme yoluna gitmiş olsaydı, birçok israfların ve kayıpların önüne geçilmiş olmaz mıydı?

Şuhalde, plân kalkınmış memleketlerin kullandığı bir vasıta olma-mışsa, bunu örnek almak doğru değildir. Çünkü, bugün, bundan onlar da zararlı çıktıklarını görmüşlerdir. Plânın, 2. Dünya Savaşından sonra kalkınmamış ülkeler için ortaya çıktığı ifadesinde büyük bir hakikat payı olduğu muhakkaktır. Vakıa, daha önce, yer yer ve kısmî plânlar yok değildi. Fakat, 2. Dünya Savaşı ve hatta 1929-33 Buhranının plânlama-yı teşvik ve tahrik ettiği doğrudur. Ancak, bunu söylemek, kalkınmamış olan memleketimiz için plânın lüzumlu olduğunu kabul etmek demektir.

Kalkınmamış memleketlerin, kalkınmış olanlara nazaran plânlamaya daha ziyade muhtaç olmalarının sebepleri, kalkınma için lüzumlu olan her türlü imkân ve vasıtalara yeter miktar ve kalitede sahip olmalarını ve nüfuz artış sür'atinin yüksekliğidir. Keza, gelişmemiş memleketlerde, işletmeler, müesseseler ve fertler plânlı hareket etmek ve iş görmek alışkanlığına sahip olmadıklarından, millî ekonomi ölçüsünde plânlama zarureti şiddetlenir. Liberal nizamla geliştiğini kabul ettiğimiz memleketlerde, fertlerin ve müesseselerin çok disiplinli yani hürriyeti kısıtlayıcı ölçüde plân yaptıkları ve plânlama şuuruna sahip buldukları kolayca müşahede olunacak bir vakıadır.

2. Plânın şumûlü problemi

Plânın şumûlü, yani devletin hangi ölçüde müdahalelerde bulunacağı problemi; ferdi hak ve hürriyetlere, demokrasiye; kalkınma hızı ve sosyal âdalet karşısında tamnacak mevki ile ilgili değer hükümüne (felsefe ve doktrine)bağlıdır. Burada, bir derece meselesini halletme

zarureti ile karşılaşıyoruz. Milli ekonomiyi teşkil eden fertler ve müesseseler ile işletmelerin karar (yani seçim ve tercih) hürriyetlerini hangi ölçüde kısıtlamak, ve bu hürriyet yerine merkezî bir otoritenin iradesini ikame etmeyi uygun buluyoruz? Merkezî otorite rejimi, kalkınma hızını artırabilir; ancak, optimal sayılabilecek bir haddenden sonra, fertlerin ve işletmelerin produktivitelerinin düşeceği de muhakkaktır. Buradaki optimal noktayı, yani, plânın şumûlü ile ferdi hürriyetler arasındaki dengeyi bulmak kolay olmadığı gibi, bu noktanın yeri memleketten memlekete, kültürden kültüre değişecektir. Ve önemli hususlardan biri de, bu optimal nokta veya dengenin bulunduğu yer hakkında, çeşitli fertlerin ve siyasî partilerin farklı fikir ve inançlara sahip oldukları veya olabilecekleridir. Şuhalde, bu konu ile ilgili münakaşaları tabii karşılamak ve partilerimizin felsefi ve doktriner temayüllerinin kuvvetlenmesi istikametinde faydalı birer gelişme olarak telâkki etmek gerekir.

3. D.P.T. nin salâhiyet ve mes'uliyetleri

Bu duruma nazaran, ve plânlama bir Anayasa müessesesi hâline gelmiş olduğuna göre, endişelenmeğe lüzum olmadığı kanaatindeyiz. Görünüşe nazaran, AP, YTP ve MP plânın şumûlünü daha dar, CHP daha geniş, TIP ise daha da geniş tutma temayül veya inancındadırlar. Bunu tabii karşılamak icap eder. Ancak, burada önemi ortaya çıkan nokta, 1961 Anayasasınının 129 ncu Maddesinin ne zaman ihlâl edilmiş sayılabileceğinin tayinidir. «Kalkınma Plânı ve Devlet Plânlama Teşkilâtı» başlığını taşıyan maddenin birinci fıkrası«iktisadî, sosyal ve kültürel kalkınma, plâna bağlanır. Kalkınma bu plâna göre gerçekleştirilir» der.

Anayasanın yürütme başlıklı 2 nci Bölümünde yer alan bu hükmün, Devlet Plânlama Teşkilâtının hazırlıyacağı plânın Hükümetçe harfiyen tatbik olunmasını gerektirdiği şeklinde yorumlanabileceği fikrinde değiliz. Parlatmentonun itimadını haiz bir hükümetin memleketin ve bilhassa iktisat politikasınının yürütülmesinden sorumlu olduğu kabul edildiğine göre, plânın teknik ve istişari bir karakter taşıdığını inkâr etmek, sevk-ve-idarenin bütünlüğü prensibine de aykırı olur. Hükümet, sevk-ve-idare ameliyesinin bir safhasını teşkil eden plânlamayı -ve hatıta plânlamanın da ancak bir kısmını- kendi adına ve hesabına ifa etme, yani plânı hazırlama yetkisini, bu gaye için kurulmuş bulunan teşkilâta devretmiştir. DPT nin görevi, bir kalkınma plânı hazırlamak, bunun için gerekli araştırmaları yapmak ve neticeyi mes'ul hükûmete sunmaktır. Mezkûr plânın, hangi ölçüde tatbik edileceği hususu yürütme organına aittir. Askerî teşkilâta, kurmay heyetinin ifa ettiği fonksyon

da aynı mahiyettedir. Kurmay heyeti plânı hazırlar, bundan doğacak sorumluluk kumandana ait olduğundan, plânın aynen, kısmen veya tamamen farklı bir şekilde tatbik olunması keyfiyeti kumandanın salâhiyeti dahilindedir. Anayasanın aynı bölümü içinde yer almış bulunan, Genel Kurmay Başkanlığı, Milli Güvenlik Kurulu ve Üniversiteler gibi Özerk kuruluşlar için de aynı mülâhazalar vârittir. Bunların, hükûmetin talebi neticesinde olsun olmasın, hazırlayacakları plân, program, bildiri, muhtıra v.s. gibi tavsiyenameler, sevk-ve-idarecilik yönünden ancak, istişari bir karakter arzederler.

Yalnız, şunu da derhal ilâve edelim ki, kurmay yani istişare organları, mütahassis birer heyet olduklarından, ilgili konuyu hemen daima, emir-kumanda mevkiinde bulunan kimselerden daha iyi bilirler. Daha iyi bilmeleri de gerekir; zira, varlık sebepleri, emir-kumanda mevkiindekilerin noksanlarını tamamlamaktır. Bu sebeple, uzmanların sözlerine kulak asmak, çok zaman, menfaatleri icabıdır. **Bilgililere danışmak, iyi sevk-ve-idareciliğin temel vasıflarındandır.** Müesseselerin sevk-ve-idaresinin, bir insan dimağının kavrama sınırları dışına çıkacak kadar çapraşık bir hâl aldığı zamanımızda, sevk-ve-idareci ile önderlerin işleyecekleri en vahim hata, uzmanlara danışma ihtiyacını hissetmeyecek kadar kendi vasıf ve kabiliyetlerine güvenmektedir. **Bununla beraber, bitaraf, âlim ve dürüst uzman ile objektif olamayan, yarı, münevver ve hırslı uzmanı ayırabilecek kadar insanları tanıma kabiliyetine sahip olmak da, hakiki önder ile sevk-ve-idarecinin vazgeçilemez vasıflarındandır.**

Halk
için

Halka
hizmeti
gaye
edinen
Banka

TÜRKİYE HALK BANKASI

(Basın: 8336 - A - 794)

HALK
1

İKTİSADİ DEVLET TEŞEKKÜLLERİNİN YENİDEN DÜZENLENMESİ

Dr. Mustafa A. AYSAN
İşletme İktisadı Enstitüsü
Öğretim Üyesi

12/3/1964 tarihinde kabul edilen 440 sayılı «İktisadi Devlet Teşekkülleriyle Müesseseleri ve İştirakler hakkında Kanun»la bir «İktisadi Devlet Teşekküllerini Yeniden Düzenleme Komisyonu» kurulmuş ve iki yıldır faaliyette bulunmuştur. «Bu komisyon Maliye, Sanayi ve Ticaret Bakanlıklarıyla Devlet Plânlama Teşkilâtını ve Yüksek Denetleme Kurulunu ve Devlet Personel Dairesini temsilen 6 üyeden» kurulmuştur. Komisyonun süresi kanunda iki yıl olarak belirtilmiş bulunduğu için 12/3/1966 da çalışmanın son bulması gerekecektir. Sürenin uzatılması için çalışılmaktadır ve muhtemelen süre uzatılacaktır. Çünkü kanun, komisyona aşağıdaki görevleri yüklemiştir:

a — «Teşekkülleri Kuruluş Kanunna intibak ettirmek için yapılacak çalışmaları koordine etmek,

b — Mevcut teşekkül, kurum, müessese ve ortaklıkları ayrı ayrı inceleyerek bunlara verilmesi gereken hukuki bünye hakkında teklifte bulunmak,

c — Teşekküllerin faaliyet sahalarını tesbit, mevcut müessese ve işletmelerin diğer teşekküllere devri veya bir teşekkülde toplanması hususunu incelemek ve bu konularda teklifte bulunmak,

d — Teşekküllerin mali bünyelerini incelemek ve bu konuda alınması gereken tedbirleri tesbit etmek,

e — Devlet ve teşekkül iştiraklerini incelemek, bunların tasfiyesi veya devri hususunda teklifte bulunmak,

f — Teşekküllerin aktif ve pasif kıymetlerinin yeniden değerlendirilmesine ait esasları tesbit etmek,

g — Muhasebe usullerinin ıslahı ve yeknesaklaştırılması için esaslar tespit etmek,

h — Teşekküllerin bünyesinde yapılması gerekli teknik ve idari ıslâhata ait incelemeleri yaptırmak ve bu inceleme sonuçlarını toplayarak alınması gereken tedbirler hakkında tavsiyelerde bulunmak.

i — Bu hususlarla ilgili olmak üzere lüzum görülecek diğer işleri yapmak,

j — ... Bakanlıklardan gelen teşekküllerin kuruluş kanunlarını inceleyerek bunları koordine etmek ve 3 ay içinde Bakanlıklara iade etmek.» (*)

Bütün yukarıda sayılan görevler, mahiyetleri itibarıyla belirli bir süre içinde yapılarak bitirilecek işlerden değildir. Aksine, faaliyetlerin kuruluş kanunlarına intibakı, faaliyet sahalarının tesbiti, mali bünye incelemeleri ve bu incelemelere göre alınması gereken tedbirlerin tesbiti, iştirak faaliyetlerinin incelenmesi, muhasebe usullerinin ıslahı, bünyelerin teknik ve idari ıslahatı ve «bu hususlarla ilgili diğer işler» özellikleri sebebiyle devamlı olarak, teşekküllerin içinde ve kendi elemanları tarafından yapılması gerekli olan işlerdendir. (Bu konularda işletme-dışı müşavirlerin-ki komisyon uzmanlarının ve bütün yeniden düzenleme teşkilâtının asıl özelliği budur - hizmetlerinden yararlanmak her zaman mümkün ve faydalıdır. Ancak, bu müşavere hizmetlerin de belirli işletme ve hatta müessese ve iştiraklerde ayrı ayrı yapılması gereklidir. Bütünü kapsayan genel bir müşavere hizmetinin belirli işletmelere faydası, İktisadi Devlet Teşekküllerinin bu konudaki tecrübesi ile de belirlenmiş olduğu gibi, çok azdır. Bütün teşekküllerde bir çok genel ve özel müşavere raporu uygulanmamış olarak beklemektedir.)

Nitekim, Resmî Gazetenin 2 Şubat 1966 tarihli 12216 ıncı sayısında yayınlanan Plân 1966 yıllık Programı'nın ilgili bölümünde, iki yıllık süre içinde komisyonun aşağıdaki işleri bitirdiği belirtilmektedir:

(*) 21/Mart/1964 tarihli ve 11662 sayılı Resmî Gazetede yayınlanan 440 sayılı kanun-

«1 — Teşekküllerin kuruluş kanunlarınının 440 sayılı kanundaki ilkelere uygunluğunun sağlanması,

2 — Teşekküllerin faaliyet sahalarının tesbiti,

3 — Teşekküllerin mali bünyelerinin incelenmesi (sermaye ihtiyaçlarını tesbit bakımından),

4 — Mevcut teşekkül, kurum ve ortaklıklara verilmesi gereken hukuki bünyenin tesbiti.»

Yine aynı kaynağa göre aşağıdaki konuları kapsayan çalışmalar devam etmektedir ve 1966 programı bu konularda aşağıdaki direktifi vermektedir:

« 1 — Devlet teşekkül ve iştiraklerinin devir ve tasfiyesi,

2 — Teşekkül aktif ve pasiflerinin yeniden değerlendirilmesi,

3 — Muhasebe usullerinin ıslahı ve yeknesaklaştırılması,

4 — Teşekküllerin bünyesinde yapılması gerekli teknik ve idari ıslahatla ilgili esasların tesbiti konularındaki çalışmalar sonuçlandırılacaktır.»

«Teşekküllerin bünyesinde yapılması gerekli teknik ve idari ıslahatla ilgili olarak Komisyona verilen görevlerin, çok geniş bir alanı kapsadığı ve her bir teşekkül için ayrı ayrı problemlerin tesbiti ve yerinde çözümlenmesini gerektirdiği açıktır... Teknik ve idari ıslahat alanında hedefe ulaşılması, noksanlıklar ve alınması gerekli tedbirler hakkında rapor hazırlamak ve tavsiyelerde bulunmakla mümkün değildir. Bu bakımdan komisyon, sevk ve idarede verimliliği ve kârlılığı artırmak için yapılan çalışmalara, teşekküller elemanlarının eğitilmeleri, pilot çalışmalar, üst seviye idarecileri için seminerler ve tartışmalı konferanslarla - eğitim ve iknâ metotlarıyla - yön vermektedir.»

«Esasen reorganizasyon çalışmalarınının başarısı, teşekküllerde görev alan personelin ve özellikle sevk ve idare yerinde bulunanların yeni düzenin gerektirdiği tutum ve davranışları benimsemiş olmalarına bağlıdır.»

Hızla kalkınmaya çalışan Yurdumuzda İktisadi Devlet Teşekkülleri, Müesseseleri ve İştiraklerinin büyük ekonomik önemini savunmaya lüzum yoktur. Devlet sermayesi ile kurulmuş veya içinde Devlet sermayesi bulunan 150 kadar işletme vardır. Bunlardan 12 adedi bütün Yur-

da yayılmış dev «İktisadi Devlet Teşekkülleri»dir. Bütün sermayesi Devlete ait şirketlerin sayısı 15'tir. Sermayesinin yarısından fazlası Devlete ait şirketlerin sayısı 56, yarı hissesi Devlete ait şirketlerin sayısı 4, Devletin azınlık hissesine sahip olduğu şirketlerin sayısı 62'dir. (*) 1960 yılı itibarile bu teşekküllerde 101 bin memur ve 193 bin işçi olmak üzere 294 bin kişi çalışmaktadır. (**) Bu teşekküllerin kayıtlı aktif değerleri toplamı, 36,8 milyar TL., ödenmiş sermayeleri toplamı 6,5 milyar TL.'dir. Aktifler toplamının cari değerlerini 60 milyar etrafında tahmin etmek mümkündür. Ekonomimiz ve ekonomik kalkınmamız bakımından çok önemli bu teşekküllerin modern işletmecilik usulleri ile yönetilmesini sağlamak, hayati önem taşımaktadır. Bu yazının amacı, 1965 Nisan'ından beri katıldığım yeniden düzenleme çalışmalarının sonuçları ve iktisadi Devlet Teşekküllerindeki verimin artırılması amacıyla alınabilecek tedbirler konusundaki düşüncelerimi belirtmektir.

İktisadi Devlet Teşekküllerinin ekonomik kalkınma için kaynak yaratan veya hiç olmazsa bütçeye yük olmaktan çıkmış işletmeler haline getirilmesi, kalkınma plânlarımızın uygulanması, ekonomik ve sosyal kalkınmamız için şart gibi gözükmektedir. 1965 yıllık programından aşağıya çıkarılan sözler, meselenin bu bakımlardan hayati önemini açıklamaktadır:

«İktisadi Devlet Teşekküllerinin işletme açığı veren kurumlar olmaktan sür'atle çıkarılarak, fon yaratan müesseseler haline getirilmeleri, Plânın finansmanı yönünden büyük bir önem taşımaktadır. Bu konuda başarıya ulaşılmadığı takdirde Plânın son yıllarında ve ikinci beş yıllık plân döneminde Plân hedeflerini aşan vergi çabaları gösterilmesi veya yatırım hedeflerinin gözden geçirilmesi zorunluluğu ortaya çıkabilir.»

Kalkınma plânımızın yatırım hedeflerini tayin eden bir faktör olarak, kullanılmış bulunan % 7 yıllık kalkınma hızında indirme yapılmasından söz edilmeye başlanılmıştır. Yatırım hedeflerinde yapılması düşünülen değişikliğin sebeplerinden biri de İktisadi Devlet Teşekkülleri ve benzeri kuruluşların Devlet bütçesine yük olmaktan hala kurtarılamamış bulunmasıdır. Tablo I bu konuda bir fikir verecektir.

(*) Birinci Beş yıllık kalkınma plânı, Başbakanlık Devlet Matbaası, s. 81 - 87.

(**) Aynı eser.

Tablo I

İKTİSADİ DEVLET TEŞEKKÜLLERİ VE BENZERİ KURULUŞLARIN
1962 - 1965 YILLARI YATIRIM PROGRAMI VE FİNANSMAN
KAYNAKLARI (1) (MİLYON TL.)

	1962		1963		1964		1965		1966		
	Program	Fiili	Fark	Program	Fiili	Fark	Program	Fiili	Fark	Program	Program
Yatırımlar	1632	1529	-103	1941	1692	-258	2694	1805	-889	2909	2951
IDT. Öz Kaynakları (2)	181	328	+147	856	816	-44	1454	1033	-421	1825	1300
Finansman açığı	1451	1201	-250	1085	876	-214	1240	771	-469	1084	1651
Proje Kredileri	365	191	-174	210	267	+47	397	95	-302	325	435
Kalan açık (3)	1086	1010	-76	875	609	-261	843	676	-167	759	1216

(1) 5 yıllık kalkınma plânı yıllık programlarından yararlanarak düzenlenmiştir.

(2) IDT öz kaynaklarına Emekli Sandığı, Sosyal Sigortalar Kurumu ve diğer tasarruflu kurumların tasarrufları dahildir.

(3) Devlet bütçesinden veya U.S.A.I.D. Karşılık paralar fonundan karşılanmaktadır.

Tablonun incelenmesile de görülebileceği gibi, yatırımlar, programlanmış seviyelerin altında gerçekleştirildiği halde Devlet bütçesinden ve karşılık paralardan finansman ihtiyacı yıllar itibarile azalmakla beraber devam etmektedir. Ancak, yatırımlardaki düşük gerçekleşme oranı, Devlet bütçesi ve karşılık paralar finansman ihtiyacındaki azalma oranından, rakamları elde edilebilen her yılda, daha yüksektir. Meselâ, 1962 yılında yatırımların programlanmış ve fiili miktarlar arasındaki fark 103 milyon TL. olduğu halde, bütçe ve karşılık paralardan finansman ihtiyacının programlanmış ve fiilen gerçekleşmiş miktarları arasındaki fark sadece 67 milyon TL. dir. 1963 yılında yatırımlar ile «kalan açık» miktarları, sırasıyla 258 milyon ve 261 milyon TL. olarak birbirine hemen hemen eşit olmuştur. Aynı rakamlar 1964 yılında sırasıyla 889 milyon TL. ve 167 milyon TL. dir ve durumdaki aleyhte gelişmeyi açıkça belirtmektedir.

Bu gerçekleşme durumundan da görülmektedir ki, finansman güçlükleri ve İktisadi Devlet Teşekkülleri ile benzeri kuruluşların yeterli kaynak yaratamamaları, yatırımların azalması yönünde etki göstermektedir. Bu suretle yatırım hedeflerinde resmen bir ayarlama yapılmasa dahi, fiili sonuçlar, yatırım hedeflerinin programlanan seviyelerin altında kaldığını göstermektedir.

Tablo I'e bakıldığı zaman İktisadi Devlet Teşekküllerinin öz kaynaklarında olumlu bir gelişmenin varlığına hükmedilebilir. Ancak, öz kaynaklar toplamına Emekli Sandığı ve Sosyal Sigortalar Kurumu gibi tasarrufcu kurumların yarattığı fonlarda dahildir. Bu kurumlar hesap dışı bırakıldığı takdirde, işletmeciler İktisadi Devlet Teşekkülleri ve benzeri kuruluşların, fiili sonuçları bilinen 1962, 1963 ve 1964 yıllarında öz kaynak yaratmadıkları görülmektedir:

Tablo II.

**İKTİSADİ DEVLET TEŞEKKÜLLERİ VE BENZERİ KURULUŞLARIN
KAYNAK YARATMA DURUMLARI (MİLYON TL.)**

	1962		1963		1964		1965	1966
	Prog.	Fiili	Prog.	Fiili	Prog.	Fiili	Prog.	Prog.
Yaratılan Öz Kaynaklar (+)								
veya işletme açığı (—)	—	—247	—147	—100	+262	—2	+383	—428

İşletme açıkları azalmakla beraber devam etmektedir ve bu konuda düşünülen tedbirler uygulanamadığından 1966 için yarım milyara yakın bir işletme açığı tahmin edilmiştir.

Cari değerlerle yatırım toplamı 60 milyar TL. olarak tahmin edilen iktisadî Devlet Teşekkülü ve benzeri kuruluşların, öz kaynak yarata - mamaları Kalkınma Plânımızın ve gayretlerimizin geleceği bakımından endişe vericidir. Tablo I'in gösterdiği gibi yatırım hedefleri, bu kurum - larca, ilk plân yılı olan 1963'te ancak % 87,3 olarak sevindirici bir oran - da gerçekleşmekle beraber 1964'te bu oran % 65,3'e düşmüştür. Kurum - ların yatırımlarını sınırlayan faktörlerden önemli biri de, öz kaynak yaratılmadığı için bu yatırımların ekonominin diğer kaynakları üzerin - deki ağır yüküdür.

Tablo III

İKTİSADİ DEVLET TEŞEKKÜLLERİ VE BENZERİ KURULUŞLARIN
FİNANSMAN KAYNAKLARI (MİLYON TL.)

	1962		1963		1964		1965	1966
	Prog.	Fiili	Prog.	Fiili	Prog.	Fiili	Prog.	Prog.
İktisadî Devlet Teşekkül - lerinin Tasarrufçu kurumlar - ca karşılanan yatırımları	—	574	881	916	831	1036	1442	1727
Bütçeden veya Karşılık Paralardan karşılanan Kısımlar	—	1010	875	609	843	676	759	1216
Toplam	—	1584	1756	1525	1674	1712	2201	2943
İktisadî Devlet Teşekkülleri Yatırımlar Toplamı	1632	1529	1941	1692	2694	1805	2909	2951
I.D.T. Açık Finansmanının Yatırımlar Toplamına Oranı (%)	—	104	90	90	62	95	75	100

Tablo III, İktisadî Devlet Teşekkülleri ve benzeri kuruluşlardan, tasarrufçu kurumlar dışında kalan işletmecî kurumların yatırımları - nın % 90 - % 104 oranında tasarrufçu kurumlar ve Bütçe ile karşılık paralar kaynağından finanse edildiğini göstermektedir. Diğer bir de - yişle yatırımların toplamı, tasarrufçu kurumlar, bütçe ve karşılıklı pa - ralarla finanse edilmektedir. 1964 için programlanmış bulunan % 62 oranı, % 95 olarak gerçekleştirildiğine göre, 1965'te de bu oranın %90- 100 civarında gerçekleşeceği öne sürülebilir. 1965 için hesaplanan ilk so - nuçlar da bunu göstermektedir. Bu sebeptendir ki, 1966 da oranın %100 olacağı tahmin edilmiştir.

Aslında, sadece son iki yılda değil, çok daha önceleri Maliye Bakanlığı bünyesinde başlayan ve 10 yıldır devam eden reorganizasyon çalışmaları, bu çalışmalar sonunda yayınlanan ve yerli-yabancı bir çok müşavere teşekkülleri tarafından düzenlenen raporlar ve en önemlisi Yüksek Denetleme Kurulu'nun son 30 yıldır yapılagelmiş olan İktisadi Devlet Teşekkülleri yıllık raporlarındaki değerli tavsiyeleri arzu edilen ve gerçekleştirilmesi, kalkınma gayretinin olumlu sonuçlara ulaştırılması bakımından çok önemli olan kârlılık ve verimlilik esasının istenilen ölçüde elde edilmesini sağlayamamıştır. Bu sebeple meselenin daha başka ve sonuç alıcı bir görüş açısından ele alınması gereklidir:

I. Eskidenberi yapılagelmiş olan teklif ve tavsiyeler yeterli derecede uygulanamamıştır. Bunun çeşitli sebepleri vardır:

1) Yapılan teklif ve tavsiyeler, bazı hallerde bütün İktisadi Devlet Teşekküllerini kapsamına almaya çalışmakta, bu sebeple çok genel olduğundan her teşekkülün özel şartlarına uydurulması ayrı bir çalışmayı gerektirmektedir.

2) Teşekküllerde bütün idari kademeler, modern idarecilik metodlarını öğrenmek üzere yetiştirilmemiş bulunmakta bu yüzden teşekküllerin özel şartları gözönünde bulundurularak hazırlanan teklif ve tavsiyelerin çoğu dahi uygulanamamaktadır.

3) Teklif ve tavsiyeler her teşekkülün idari ve teknik şartları gözönünde bulundurularak hazırlandığı ve ilgili yöneticiler de modern idarecilik esasları konusunda yetiştirilmiş bulunduğu hallerde dahi bu teklif ve tavsiyeleri gerçekleştirmek için gerekli yetki ile donatılmış bulunmamaktadırlar.

4) Yöneticiler gerekli yetki ile donatılmış olduğu hallerde de çok çabuk değiştiklerinden teklif ve tavsiyeleri gerçekleştirecek zaman bulamamaktadırlar.

II. Bütün yukardaki sebeplerle yapılacak herhangi bir reorganizasyon çalışmasının uygulanabilmesi için yukardaki noksanları giderecek tarzda düzenlenmesi gerekir:

1) Faaliyetleri çok çeşitli ticaret, sanayi, madencilik, sigortacılık ve bankacılık alanlarını kapsayan İktisadi Devlet Teşekkülleri ve benzeri kuruluşları bütününe kapsayan teklif ve tavsiyelerin hukuki şekil, ilgili bakanlıklarla münasebet ve Yüksek Denetleme Kurulunun faaliyetleri dışında teknik işletme fonksiyonlarına kadar uzamaması gerekir. Meselâ her işletmede yapılan istihsal faaliyetlerinin kendine has özellikleri vardır ve teklif ve tavsiyelerin bu şartlara uyması zaruridir.

İstihsal fonksiyonunun nasıl düzenlenmesi gerektiği, konuyu genel olarak ele alan ders kitaplarında vardır; bu konuda yeniden rapor yazma-luzum yoktur.

Bu sebeple re-organizasyon çalışmasının her teşekkülün içinde ve geçici sürelerle (6 ay veya 1 yıl) sağlanmış müşavirlerden yardım gö-ren kendi elemanlarınca yapılması sağlanmalıdır. Bu amaçla yeni uz-manlarla takviye edilecek Yüksek Denetleme Kurulu uzmanlarının hiz-metlerinden yararlanmak mümkündür, ve şarttır.

2) Bütün İktisadi Devlet Teşekküllerinin her kademedeki yönetici elemanlarına, modern idarecilik metodları konusunda bilgi vermek ü-zere, çeşitli kademeler için ayrı ayrı eğitim programları düzenlenmeli-dir. Bu konuda Yurtta mevcut öğretim kurumları ve bunların öğretim üyelerinden yararlanmak mümkün ve faydalıdır.

Bu amaçla mevcut öğretim kurumlarıyla işbirliği halinde ve onların halen yürürlükte bulunan programlarının genişletilmesi suretiyle bu büyük iş kolaylaştırılıp gerçekleştirilebilir.

3) İçinde bulunduğumuz zamana kadar yapılmış bütün yeniden düzenleme çalışmalarının hepsinde sözü geçtiği gibi teşekküllere ve yö-neticilerine bağımsızlık ve bağımsız karar alma yetkisinin sağlanması şarttır. Bunun için:

a — Pazarla ilgisi olan ve ekonomik faaliyet gösteren bütün İkti-sadi Devlet Teşekküllerinin Ticaret Kanunu hükümlerine göre işleyen anonim şirketler haline getirilmesi gereklidir. Bu amaçla yapılacak incelemeler, derhal başlatıldığı takdirde kısa zamanda sonuç almak mümkündür.

Anonim şirket statüsü ile teşekküllerin özel teşebbüse devri arasın-da zarurî bir münasebet yoktur ve bu tavsiye, teşekküllerin özel teşeb-büse devri imkânsızdır gerekçesi ile kenara itilmemelidir. Buradaki a-maç, gerekli idarî bağımsızlığın elde edilmesidir. Anonim şirket haline geldikten sonra dahi bütün hisseler Devlet veya teşekküllerinde muha-faza edilebilir. Devletin bütün hisseleri muhafaza etmesi halinde, hisse-lerin Devlet Yatırım Bankası'na tevdi edilmesi ve teşekküller üzerin-deki kontrolün bu banka tarafından gerçekleştirilmesi gerekir.

b — 441 sayılı Devlet Yatırım Bankası Kuruluş Kanununun ikinci maddesi, yukardaki tavsiyenin gerçekleştirilmesine müsait hale getiril-melidir. İkinci madde Banka'nın hisse senedine yatırım yapmasını ve ortaklık kurmasını önlemektedir. Oysa bir Yatırım Bankası'na bu im-kânın verilmesi şarttır. Bütün dünyadaki yatırım bankalarının ana ga-

yelerinden biri hisse senetlerine yatırım yapmaktır. Yurdumuzda da Türkiye Sınai Kalkınma Bankası, kalkınma-yatırım bankası tipinin dün yadaki başarılı örneklerinden biridir; kredi ve ortaklık şeklindeki yatırımları başarı ile yapmış ve yapmaktadır.

c — Bu takdirde İktisadî Devlet Teşekkülleri kontrol düzeninin bu amaçla gözden geçirilmesi ve bu amaca uydurulması gerekir.

4) Teşekküllerin genel müdür muavini ve daha yukarıdaki yönetici elemanlarının, bütün dünyadaki işletmelerde yapıldığı gibi uzun vadeli iş mukaveleleriyle işe alınması sağlanmalıdır. Bu mukavelelerin süresi en az beş yıl, ortalama 10 yıl olmalıdır. Yukarda (1) numaralı paragrafta öne sürülen teklif ile teşekküller Anonim Şirket haline getirildiği takdirde, bu şeklin yüksek kademe yöneticileri ile yönetim kurulu üyelerinin seçim ve tayini usullerini de ıslah edeceği şüphesizdir. Gerçekten bu yönde elde edilecek başarılı sonuçlar, bütün yukardaki noktalarda başarıya ulaşılmasını da kolaylaştıracaktır.

Yukardaki tavsiyeler, çok radikal bir değişikliği ifade edebilir ve bu bakımdan tenkit edilebilir. Ancak, dünyada bu şekilde başarılı devlet işletmesi kurmuş ve yürütmekte olan ülkeler mevcuttur. İtalya ve İspanya'da devlet işletmeleri genel kanunlara tabi anonim şirketler şeklinde kurulmuşlardır. Bu tecrübelerden örnek alınmalıdır.

Son olarak, yapılacak yeniden düzenleme faaliyetinin, İktisadî Devlet Teşekkülleri veya işletme ve müesseselerinden bazılarının bağımsız ve halka açık anonim şirketler haline getirilmesi meselesini de ele alması imkânsızdır. Aslında, bu karma ekonominin kaçınılmaz esaslarından biridir ve bazı Devlet fabrika ve müesseselerinin halka açık anonim şirketler haline getirilmesi, Devletin ekonomik hayattaki rolünü azaltmakla ilgili bir tedbir değildir. Bu meseleyi kapitalizm-sosyalizm dogmalarıyla çözümlenmeye imkân yoktur. Plânlı kalkınma çabalarımız için de kalkınmayı gerçekleştirmek bakımından Devlet, ağır bir sorumluluk yüklenmiş bulunmaktadır. Bu sorumluluk belirli alanlarda büyük ölçülere ulaşan yatırımların Devlet veya teşebbüsleri tarafından gerçekleştirilmesini gerektirmektedir. Kalkınmanın gerektirdiği enfastrüktür yatırımlarını, devletin zarurî fonksiyonlarından addederek bir yana bırakacak bile, sanayi alanında büyük sermaye isteyen nice teşebbüsler, devletten yatırım çabası istemektedir. Petro-Kimya, petrol boru-hatları temel plâstik sanayii, alüminyum rafinerisi, maden işleme sanayii bu alanların sadece birkaçıdır.

Bu ölçülere varan yatırım çabasının sadece vergilerin, ya da İktisadî Devlet Teşekkülleri mamullerinin fiyatlarının artırılması yolu ile

sağlanmasına imkân olmadığı son üç yıllık plân tatbikatı ile ortaya çıkmıştır. Bu sebeple kibrit, şarap, çimento, tekstil gibi alanlardaki Devlet yatırımlarının halka açık anonim şirketler haline getirildikten sonra hisse senetlerinin satışından elde edilecek fonların kalkınma çabalarını kolaylaştırmak bakımından önemi büyük olan temel sanayiye yine Devlet elile yatırılmasını sağlamak imkânları araştırılmalıdır. İktisadi Devlet Teşekküllerinin kuruluş amaçları arasında bulunan bu nokta sonradan çeşitli etkilerle unutulmuş gibidir.

Yeniden düzenleme Komisyonu'nun süresini uzatmanın düşünüldüğü bu günlerde yukardaki görüşlerin gözönünde bulundurulmasında fayda vardır.

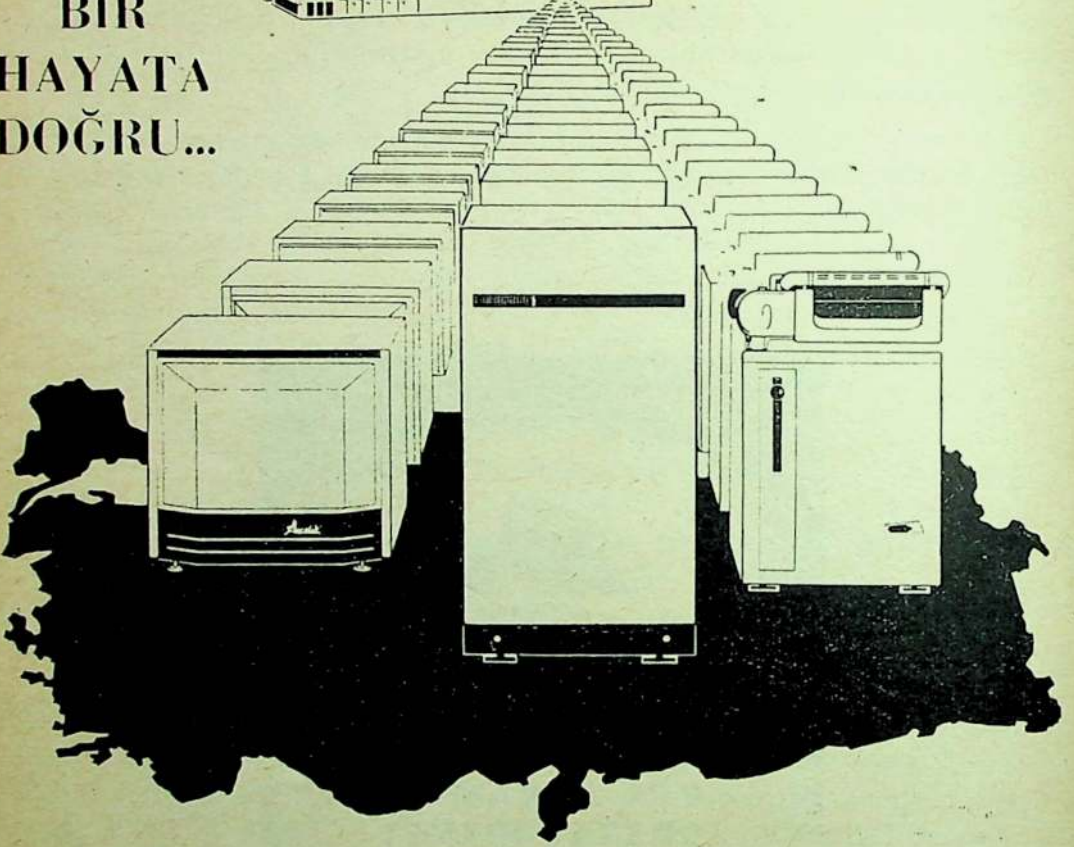
1868

ASIRLIK TECRÜBE
ARADIĞINIZ EMNİYET
BOL İKRAMIYE
SOSYAL HİZMET

**EMNİYET
SANDIĞI**

(Basım : 25040)

DAHA
RAHAT
BİR
HAYATA
DOĞRU...

Seri imalât sayesinde sağlanan
uygun fiyatlar,

ARÇELİK

kalitesi ve konforundan
daha geniş halk kitlelerinin
faydalanmasını sağlıyor.

REKLÂMÇILIKTA ARAŞTIRMA VE KONTROL

Dr. Nezh H. NEYZİ

Bankalar Birliği «dev» ve «rekor» kelimelerinin reklâm programlarında kullanılmasını yasaklamıştır. Memleketimizde ilk defa olarak bir müessese üyelerinin reklâm kelimeleri üstünde durmaktadır. Bundan önce reklâm programlarına başka düşüncelerle altın konması yasaklanmıştı. «Dev» ve «Rekor» iki rakip banka tarafından 1965 kampanyalarında kullanılmış ve bu sözlerden Birliğin diğer üyeleri zarar gördüklerini ileri sürmüşlerdir. Bu iki büyük banka da bundan böyle dev ve rekor kelimelerini kullanmama kararı almışlardır.

Dergimiz geçen yıl bankaların reklâm faaliyetleri hakkında okurları arasında bir anket açmıştı. Bir süre önce de gene Dergimizin teşebbüsü ile Abdi İpekçi bu mevzuda bir açık oturum hazırlamıştır. Bu gibi anket ve açık oturumlarda mesele bir neticeye bağlanmamakla beraber hiç olmazsa konu ciddi olarak ele alınmakta ve düşünürlerimizi bu mevzular hakkında fikir yormağa zorlamaktadır. Açık oturumda Yapı ve Kredi Bankası Başmüşaviri Sayın Kemâl Türkömer reklâmçılığı haretle müdafaa etmiş, buna karşılık Dergimiz Yazı Kurulu'ndan Prof. Dr. Zeyyat Hatiboğlu reklâmın fazla ve lüzumsuz olduğunu, dolayısıyla masrafı arttırdığını iddia etmiştir. Anadolu Bankası Genel Müdürü Sayın Macit Kayra orta yol'u tercih etmiş ve bir mkitar reklâmın faydalı olduğu tezini savunmuştur.

Abdi İpekçi'nin de özetlediği gibi hatipler birbirlerini ikna edememişler ve mesele gene askıda kalmıştır. Bu netice tabiidir; çünkü reklâm mevzuu hakikaten özellikle tetkiki yapılmadan değerlendirilemez.

Memleketimize reklâmçılıkta araştırma henüz girmemiş durumdadır. 1960 yılında İşletme İktisadı Enstitüsünde reklâmçılık üzerine yaptığımız bir tetkik neticesinde İstanbul'da 29, Ankara'da 8 ve İzmir'de de 1 tane olmak üzere 35 kadar reklâm bürosu bulunduğunu görmüş ve bunların hiçbirinde araştırma yapılmadığını tesbit etmiştik. Bu ilân bürolarından dördü geniş çapta teşkilâta sahipti ve araştırma yapabilecek durumda idiler. Fakat bu müesseselerin hepsi araştırma-yı lüzumsuz buluyordu.

1960 dan bu yana geçen 5 yıl zarfında vaziyet değişmiştir. Radyo-
nun reklâm kabul etmesi ile reklâmcılık firmaları birden artmıştır.
Şimdi sadece radyoda reklâm yapan 60 kadar firma mevcuttur. Bun-
ların ekserisi prodüktör seviyesindedir, ancak 5 - 6 sı tam teşkilâtlıdır
ve radyo programı hazırlayacak lüzumlu stüdyolara maliktir. Yakında
televizyon da memleketimize gelince reklâmcılık bir kat daha ehemmi-
yet kazanacaktır. Reklâm istihsal vasıtaları artacak, halile rekabette
olan müesseseler bu mecralardan faydalanmaya çalışacaktır. Radyola-
rın reklâma hız vermesile reklâm yapan şirketler gazeteyi bırakıp rad-
yoya dönmemiştir. Hem gazete reklâmına devam etmiş, hem de radyo
vasıtası kullanılmıştır. Hattâ takvim ve hediyeleş eşyalar, ışıklı reklâm-
lar, afişler, mecmua reklâmları v.s. hepsi birden kullanılmağa başlan-
mıştır.

Reklâma sarfedilen meblağlar milyonları aşmağa başlayıp reklâm
imkânları da genişledikçe, bizde de bu yolda para sarfedenler, yavaş
yavaş bu servisin verimi hakkında düşünmeğe başlamışlardır. Reklâm-
nın verimini ölçmek, gelişmiş ekonomilerde mühim bir mesele olarak
işletmecilerin önüne çıkmıştır. Batı da bu sahada pek çok incelemeler
yapılmıştır ve geniş bir literatür mevcuttur.

Reklâmın değerlendirilmesi için çeşitli metodlar geliştirilmiş-
tir. Reklâmın bir nevi anatomisi çıkarılmış ve reklâmın etkisini ön-
ceden değerlendirmek için değişik usuller aranmıştır. Reklâm mecrala-
rının mümkün mertebe ilmi şekilde ölçülebilmesi için bu sahada bir
sistem yaratmak lâzımdır. Reklâm, milyonlarca insanın veya müstak-
bel müşterinin düşüncelerini etkilemek için kullanılan bir vasıta-
dır. Devamlı olarak değişen piyasa şartları karışık bir durum yaratmaktadır.
Onun için, bütün müsbet ilim sahalarında olduğu gibi, reklâmcılıkta da
araştırma yapabilmek için reklâmın muhtelif unsurlarını bilmemiz
lâzımdır.

İlâncılığa esas teşkil eden iki büyük unsur şunlardan müteşekkil-
dir:

1. Söylenilen sözlerin veya yazılan kelimelerin kontrolü (copy
testing),

2. Reklâm mecralarının tetkiki (media research).

Birkaç kelime ile özetlediğimiz bu iki önemli unsuru elemanlarına
ayırılım ve bu tip araştırmanın ana hatları üzerinde bir parça duralım.

Reklâmın hitab ettiği kütle genişledikçe etkisini ölçmek de o dere-
ce zorlaşmaktadır. Şayet hitab edilen kütle «homojen» değilse etüd
edilebilmesi için gene kısımlara ayrılması icab etmektedir. Yukarıda
izah ettiğimiz iki esas kontrol usulünü ayrı ayrı ele almakta fayda var-
dır.

Söz veya Kelime Kontrolü (Copy testing)

İlâncılıkta «Copy writer» denen bir nevi mütehasşıs grup doğmuştur. Bu mütehasşısın vazifesi reklâmın özünü teşkil eden sözleri tesbit etmektir. İlânda kullanılan yazı veya söz miktarı gayet mahduttur. Radyoda bir kaç saniye ve gazetede de bir kaç satır veya kelimedenden ibarettir. Şimdi, bu kadar az söz veya yazı ile maksat en iyi nasıl ifade edilebilir? Bizde netice şu oluyor: Radyoda anlaşılamayacak şekilde hızlı konuşuluyor. Gazetede görülemeyecek kadar küçük punto kullanılıyor. Fakat reklâmdan ne netice elde ediliyor? Bu kontrolün reklâm yapan müesseseler tarafından yapılarak kullanılacak en tesirli söz ve yazıların seçilmesi lâzımdır. Reklâm şirketini de, reklâm yaptıran müesseseye kendi reklâm uzmanları vasıtasile kontrol ettirmelidir. Reklâmların daha müsmir olmasında bu çalışmaların çok tesiri dokunur. Bu gibi kontrollerin da kendine mahsus usulleri ve sistemleri mevcuttur. Fakat burada fazla teferruata inmekten kaçınıyoruz.

Reklâm Mecralarının Araştırılması (Media Research)

Memleketimizde belli başlı reklâm mecraları radyo, gazete, mecmua, sinema ve afişlerdir. Gazete ve dergilerin bazıları ile radyo alıcı miktarları aşağı yukarı malûmdur. Fakat kimlerin ne gazete okuduğu, kimlerin hangi radyo istasyonlarını hangi saatte dinledikleri malûm değildir. İşte reklâm için milyonlar sarfeden müesseselerde bu gibi malûmatı elde etmeğe sevk eden ihtiyaç bundan doğmaktadır. Bu gibi etüdlerin yapılması çok geniş masrafı icab ettirdiğinden müşterek olarak aleni bir etüde, yalnız İstanbul'da olmak üzere bir denemeye girişmiş bulunuyoruz. Reklâm mecralarının nispetif değerlerini ortaya çıkarmayı ele alan bu etüd muvaffak oldukça sahası da genişletilecek ve Memleketin diğerkısımları da etüd çerçevesi içine alınacaktır.

Reklâmcılık Memleketimizde gün geçtikçe ehemmiyet kazanmaktadır. Sanayi geliştikçe reklâmın muhtelif şekilleri de artmaktadır. Türkiye Basın Enstitüsü reklâmcılık mevzuunda ihzari çalışmalar yapabilecek en müsait bir kuruluştur. Bankalar Birliğinin iki kelimeyi yasak etmesi ile hiç bir şey halledilmez. Reklâmların kontrolünün ciddi şekilde ele alınması hem lüzumlu, hem de faydalıdır. Meselâ filim reklâmcılığında göz ile görünemeyecek fakat şuur altına tesir edebilecek şekilde kelimeler yazarak reklâm yapılması batı memleketlerinde yasaklanmıştır (Cinayet sahnelerine aralıklarla «kan» yazılması gibi). Bunun gibi zararlı şekilde reklâm usullerini kontrol edecek bir teşekkül kurulması zamanı artık gelmiştir. Yapılan reklâmların kontrolü bu masrafı yapan şirketlere düşmektedir. Diğerkısımları kontrol için bir çok istihsal ve muhasebe murakebeleri düşünülürken reklâma giden milyonlar su gibi akmakta ve idareciler de bunun seyrine bakmaktadırlar.

Başarınız ve istikbaliniz

tutumlu ve isabetli kararınıza bağlıdır.

Türkiye Vakıflar Bankasında

açtıracığınız her hesap

buyolda sizin için

en büyük şanstır.

Türkiye
Vakıflar
Bankası

TAHVİL İHRACI YOLU İLE FİNANSMAN

Nejat GÜLEN
(Türkiye Sınai Kalkınma Bankası
A. Ş. Mali Analisti)

Bu yazıda endüstri işletmelerinin tahvil ihracı ile finansmanının fiili durumundan ve bu finansman vasıtasından daha fazla istifade edilebilmesi imkânlarından bahsedilecektir.

Bilindiği gibi tahvil ve hisse senetleri sermaye piyasasının en önemli vastalarındandır. Tahvil ihracı yolu ile finansmanın ekonomik hayatımızda olumlu rol oynaması evvelâ gerçek manâda bir sermaye piyasasının kurulmasına bağlıdır.

Sermaye piyasasının kurulması için ne gibi şartların yerine gelmesi, ne gibi tedbirler alınması icabettiği konumuz dışındadır. Bu mevzu da çeşitli eserler yazılmış, tasarılar hazırlanmış, seminerler tertiplenmiştir. Biz sermaye piyasasının bugünkü hali ile mer'î kanunlara, yerleşmiş teamüllere göre bir finansman kaynağı olarak tahvilât ihracından ne dereceye kadar istifade edilebileceğini araştırmak istiyoruz. Bunun için evvelâ memleketimizdeki sermaye piyasasının fiili durumuna bir göz atacak, mevzuata kısaca temas edecek ve endüstri işletmelerinin ihraç edecekleri tahvilleri halka satmak için ne gibi şartları yerine getirmeleri gerektiğini tesbit edeceğiz.

1 — Sermaye Piyasasının Fiili Durumu

Derhal söyleyebilirizki batılı manâsıyla bugün memleketimizde bir sermaye piyasası (stock market) mevcut değildir. İstanbul'da bulunan

«Menkûl Kıymetler ve Kambiyo Borsası» memleketimizin yegâne sermaye piyasasını teşkil etmektedir. Esham ve tahvilâtın alım ve satımı burada cereyan etmektedir. Borsa dışındaki esham, tahvilât alım satımı daha ziyade aile şirketi mahiyetinde olan şirketlerin ortakları ile aralarında cereyan eden ve halkı ilgilendirmeyen muameleler olduğu için sermaye piyasasını ilgilendirmemektedir.

Sermaye piyasasında cereyan eden muameleleri üç kısımda toplamak mümkündür:

- A — Devlet tahvilleri alım, satımı,
- B — Şirket tahvilleri alım, satımı,
- C — Şirket hisse senetleri alım, satımı.

Aşağıdaki tablo son 3 yılın muamele hacmini (Borsada yapılmış olan satışları, satış tutarları üzerinden) göstermektedir.

	Devlet Tahvilleri	Şirket Tahvilleri	Şirket Hisse Senetleri	Toplam
1963 Yılı	16.448.000 TL.	4.514.000 TL.	9.470.000 TL.	30.432.000 TL.
1964 Yılı	19.418.000 TL.	8.130.000 TL.	16.102.000 TL.	43.652.000 TL.
1965 Yılı	29.381.000 TL.	4.952.000 TL.	11.473.000 TL.	45.806.000 TL.

Devlet tahvillerini konu harici bırakacak olursak son üç yıl zarfındaki şirket tahvil ve hisse senetleri muamele hacminin sırasıyla 14; 24 ve 16,5 milyon lira civarında olduğu görülür.

Muamele gören şirket tahvillerini ihrac eden şirketlerin mahiyetlerine göre tasnif edecek olursak, % 82'sinin bankalara, % 18'inin de Demiryollarına ait olduğunu görürüz. (Not: Demiryollarının millileştirilmesi maksadıyla çıkartılmış olan tahvillerin esasında bir şirket tarafından ihrac edilmiş şirket tahvilleri olmadığı aşikârdır.)

Hisse senetlerine gelince;

Son üç yıl zarfında borsada muamele görmüş olan hisse senetlerinin toplamı 37 milyon liradır.

Aşağıdaki tablo bu tutarın belli başlı şirketlere göre dağılımını göstermektedir (*).

	(1000 TL.)			Toplam
	1963	1964	1965 (11 aylık)	
Banka ve Sigorta Şirketleri	4.575	4.052	1.698	10.325
Rabak Elektrolitik Bakır ve Mamülleri A. S.	2.420	6.455	690	9.565
Goodyear Lâstikleri T.A.Ş.	—	84	3.732	3.816
Sentetik İplik Fabrikaları	—	2.225	308	2.533
U. S. Royal Lâstikleri	—	—	2.521	2.521
Ereğli Demir ve Çelik Fab.	728	789	986	2.503
Aslan Eskişehir Müttehit Çimento	1.163	566	223	1.952
Yarımca Nişasta ve Glikoz Fab.	—	1.081	565	1.646
Koruma Tarım İlaçları	—	491	27	518
Demiryolları	79	286	—	365
Sair Şirketler	505	75	723	1.301
	9.470	16.102	11.473	37.045

Umumi yekûndan banka ve sigorta şirketleri ile demiryollarına ait satışları çıkartacak olursak bakiye 26,4 milyon lira tutarındaki muamele hacminin 25 milyon lirasının sadece 8 şirkete ait olduğu görülür.

Ereğli Demir Çelik ve Aslan Eskişehir Çimento Fabrikaları hariç bu satışların hemen hepsi Türkiye Sınai Kalkınma Bankası tarafından yapılmıştır.

Demek ki son yıllarda gerçek manâda sermaye piyasası harekâtının çok büyük kısmı Türkiye Sınai Kalkınma Bankası tarafından tahakkuk ettirilmiştir. Mezkûr bankanın faaliyeti dışında sermaye piyasasında endüstri işletmelerine ait esham ve tahvilât satışı bakımından hemen hemen bir hareket görülmemiştir.

Sermaye piyasasının fiili durumuna kısaca göz attıktan sonra, yine bu piyasanın hareketli olmayışının ekonomik, hukukî ve malî sebeplerine temas etmeksizin, hacim itibarile az da olsa yine mevcut bulunan alım-satımların sebeplerini araştıralım:

Kanaatimizce sebepler iki noktada toplanmaktadır:

A — Bu hisse senetlerini T. Sınai Kalkınma Bankası satışa arz etmiştir. Banka bu şirketlere evvelce kredi açmış, sermayelerine işti-

(*) Bu bilgiler Borsa Gazetesinden çıkartılmıştır.

râk etmiş ve elindeki hisse senetlerini halka sunmuştur. Arada banka-
nın oluşu emniyet faktörünü sağlamaktadır.

B — Bu şirketlerin bir kısmı yüksek temettü dağıtmış (Meselâ Rabak 1963 ve 1964 yılları için % 25 nisbetinde temettü vermiştir.), bir kısmı istikrarlı bir temettü politikası takip ederek öz sermayesini artırmış dolayısıyla hisse senetlerinin değeri nominal değerın çok üstüne çıkmıştır. Böylece vatandaş banka faizlerinin üstünde bir nisbet-
te gelir temin edeceğine inanmış, bu hisse senetlerinin borsada nominal değerın üzerinde bir değerle satılmakta olduğunu görerek istediği zaman paraya çevirme imkânına (konvertibilite) sahip olduğunu anlamıştır.

Kısaca emniyet, yüksek gelir ve konvertibilitenin bir araya gelişi bu satışları sağlamıştır, denilebilir.

II — Hukukî ve Malî mevzuat

Tahvil ihracı mevzuunda Türk Ticaret Kanunu, Ödünç Para Verme İşleri Hakkındaki Kanun ve Vergi Kanunlarında mevcut belli başlı hükümler aşağıda hülâsa edilmiştir:

- 1 — Şirketin nev'i anonim olacaktır.
- 2 — İhrac edilecek tahvillerin tutarı son bilânçoya göre ödenmiş ve tasdik olunmuş esas sermaye tutarını aşmayacaktır.
- 3 — Umumî hey'etin kararı alınacaktır. Müzakere nisabı 3/4, karar nisabı 2/3 dür.
- 4 — Tahviller halka satılacaksa bir izahname tanzim edilecek ve umumi heyet kararı ile bu izahname şirket merkezinin bulunduğu yerdeki mahkemeye verilecektir. Tahvillerin ihracından on beş gün evvel neşir ve ilân edilecek olan bu izahnamede asgari şu malûmât bulunacaktır:
 - a — Şirketin ünvan, mevzuu, merkez, müddet, esas sermaye mikdarı, mukavele tarihi,
 - b — Bilançoya göre şirketin durumu, şirketin menkûl ve gayri menkulleri,
 - c — Tahvillerin itibari değerinin tutarı, şirkete ödeme sureti, beher tahvilin itibari kıymeti, verilecek faiz, nama veya hamiline muharrer olduğu, itfa sureti ve zamanı.
- 5 — Tahvil alıcıları iki nüshadan ibaret olan ve üzerinde «izahname» yazılı bulunan varakı imzalamalıdır.

- 6 — Şekil: Tahvillerin üzerine izahname, ana sermaye ve faizlerin ödenme şartları ve varsa itfa plânı yazılacak, şirket namına imzalamaya yetkili iki kişi tarafından imzalanacaktır.
- 7 — Faiz: Tahvil faizleri ödünç para verme işleri hakkındaki kanuna tabi değildir. Tahvil ihracı, ticari karz mahiyetinde olduğundan ve Türk Ticaret Kanununun 8/1. maddesi gereğince ticari işlerde faiz nisbeti serbestçe tayin edilebileceğinden tahvil ihracında faiz nisbeti serbesttir. İstenilen nisbette faiz ödenbilir.
- 8 — Vergi: Tahvili ihrac eden şirket tahvil faizini öderken %20 nisbetinde vergi kesmek zorunludur. (Gelir Vergisi Kanunu m: 96). Tahvil sahiplerinin 10.000 liraya kadar faiz elde etmiş ve ayrıca ticari ve mesleki kazançlarından dolayı Gelir veya Kurumlar Vergisine tabi olmamışlarsa bu geliri beyan etmek mecburiyetinde değillerdir. (G.V.K. m: 87)

Ihrac edilen tahviller ayrıca damga resmine tabidir. Tahvil bir teminata bağlanacak ise kefalet mektubu için de damga resmi veya ipotek mevcutsa ayrıca harç ödenecektir.

III — Tahvilleri halka satabilmek için gerekli şartlar

Yukarıdaki bölümde açıklandığı üzere bir endüstri işletmesinin tahvil ihracı ağır şartlara bağlanmış değildir. Faiz nisbeti serbesttir. Ticaret Kanununun koyduğu en mühim şart, ihrac edilecek tahvil tutarının şirketin ödenmiş sermaye tutarını geçmemesidir.

Buna rağmen endüstri işletmelerinin bu finansman kaynağından gerektiği şekilde istifade edemedikleri görülmektedir. Bazı şirketlerin kendi ortaklarına veyahut bir tek müesseseye (Ordu Yardımlaşma Kurumu gibi) sattıkları tahviller halka arzedilmiş tahviller değildir.

Son yıllarda halka arzedilmiş tahvil mevzuunda iki misâl göze çarpmıştır.

1. Elka Elyaf Plâkâ Sanayii A. Ş. nin 5 milyon liralık tahvilatı,
2. Tiftruk Matbaacılık Sanayii Anonim şirketinin 10 milyon liralık tahvilatı.

Bu şirketlerin tahvillerini halka satabilmelerinin sebepleri neşredilen «izahnameler»den anlaşılmaktadır. Vatandaşın tahvil satın alırken aradığı şartlar yerine getirilmiştir. Şöyleki:

A — Bankaların vadeli mevduat faiz nisbetinin üstünde bir faiz ödenmektedir. Nitekim her iki şirket tahvillerinin faiz nisbeti brüt % 9, net % 7,2 dir. Tifruk tahvillerinde ayrıca ikramiye de vardır.

B — Nakte tahvil kabiliyeti (konvertibilite) mevcuttur.

Elka şirketinin tahvilleri Garanti Bankası, Tifruk şirketinin tahvilleri de Yapı ve Kredi Bankası tarafından garanti edilmiş, her an nakde çevrilebileceği ilân edilmiştir.

C — Hamiline muharrer oluşu

Her iki tahvil de hamiline muharrerdir. Alış, satış, kupon bedellerinin ödenişinde hüviyet ve adres sormak mecburiyeti yoktur.

Halkın net % 7,2 faizi ve zikri geçen bankaların konvertibilite garantisini tatminkâr bulduğu ve tahvillerin hamiline oluşunun vergi bakımından psikolojik olarak müsait bir vasat hazırladığı görülmektedir.

Şu hale göre yüksek faiz ve konvertibilite sağlandığı takdirde her hangi bir endüstri işletmesi uzun vadeli kredi için halka başvurmak imkânına sahip olacaktır. En mühim husus konvertibilitenin teminidir. Bunun için tahvili ihrac eden şirketin ya halkın itimadını kazanmış büyük ve şöhretli bir müessese olması gerekir -o takdirde halk şirketin vereceği garantiye inanır- yahut da araya bir başka müessese girer.

Batı ülkelerinde konvertibilite sermaye piyasasında arz ve talep ile kendiliğinden tahakkuk etmektedir. Memleketimizde ise bir sermaye piyasası kurulamamış olduğuna göre bu garantinin ya bu maksatla kurulmuş özel bir teşekkül tarafından yahut da mevcut bankalar tarafından verilmesi gerekmektedir.

Bu maksatla çalışacak özel bir teşekkül kurulana veya mevcut teşekküllerden biri bu sahaya meyledene kadar mevcut bankalar muayyen bir komisyon mukabilinde garanti verdikleri takdirde, endüstri işletmelerinin halka müracaat ederek tahvil yolu ile finansman sağlamaları imkân dahiline girecektir.

**YAKIN VE ORTA DOĞU ÇALIŞMA ENSTİTÜSÜNDE
7 - 11 ŞUBAT 1966 TARİHLERİ ARASINDA YAPILAN
SANAYİE EMEK VE SERMAYE MÜNASEBETLERİ SEMİNERİ**

Doç. Dr. Haydar KAZGAN

Yurdumuzda da sermaye - emek ilişkilerinin gün geçtikçe önem kazandığını gözönüne alan Dergimiz Çalışma Bakanlığı Yakın ve Orta Doğu Çalışma Enstitüsünün bu konuda düzenlediği bir seminere imkân ölçüsünde geniş bir yer vermeği, gerek işveren ve gerekse emekçiler açısından faydalı bir hizmet saymıştır. **BANKA**

I — Program Sunuş Yazısı (*)

19 uncu yüzyıldan bu yana büyük sanayi inkilâbı ile, sermaye - emek münasebetleri ekonomik ve sosyâl bir konu haline gelmeğe başlamış ve günümüzde iktisat politikasının ve sosyâl politikanın ana meseleleri niteliğini almıştır.

Gerçekten, piyasa ekonomisine bağılı bulunan memleketlerden hemen hemen hepsinde meydana getirilen hasıla içinde emeğin ve sermayenin nisbi paylarını piyasa tâyin etmekle beraber, devletin bu payların yayinine dolaylı veya dolaysız yollarla müdahalede bulunması kaçınılmaz hale gelmiştir. Şöyle ki, kapitalist ekonomilerde emeğin nisbi payını müdahalesiz bir piyasa içinde elde edebilmesi için, devlet bir yandan emeğin teşkilâtlanmasına imkân vermiş, diğere yandan da genel iktisat politikası tedbirleri ile bu payın azalmasını önlemeğe çalışmıştır. Fakat mesele bununla tamamiyle halledilememiştir. Emeğin nisbi payının, sermayenin nisbi payına dokunulmaksızın artırılması için ayrıca, devlet emeğin istihsale katma gücünü artırıcı tedbirlerle toplam hasılayı çoğaltırken, aynı zamanda emeğin bu hasıla içindeki nisbi payını artıracak tedbirleri de düşünmüştür.

(*) Doç. Dr. Haydar Kazgan tarafından hazırlanmıştır.

Bununla beraber, sermaye teşekkülünün zayıf ve dolayısıyla sermayenin kıt ve emeğin bol olduğu az gelişmiş memleketlerde, sâdece emeğin kendi haklarını korumak maksadile teşkilâtlanması kâfi gelmemektedir. Zira sermaye mikdarı artırılmadan emeğin nisbî payının artırılması, sermaye teşekkülünü yavaşlatmakta ve bu artış geçici kalmağa mahkûm bulunmaktadır. Bu sebeple adı geçen memleketlerde sermaye teşekkülünü hızlandırmak ve bu hızlandırmanın, 19 uncu asırda olduğu gibi, emeğin nisbî payını düşürmek bahasına elde edilmesini önlemek üzere, bazı yeni tedbirler lüzum hasıl olmuştur.

Hakikaten az gelişmiş memleketlerde sermayenin tasarruf azlığı sebeble artmaması ve bu sermayeyi temin için de dış memleketlere kolayca döviz transfer edilememesi gibi sebepler yüzünden, bu memleketler işçi ihraç etmek ve sermaye ithâl etmek mecburiyetinde kalmışlardır. Diğer taraftan, az gelişmiş memleketlerde sermaye tasarruflarının çok düşük olması yanında, bu tasarrufları toplu sermaye haline getirebilecek şekilde organize edilmiş işletmelerin bulunmaması da, işçilerin üretim içindeki nisbî payının küçük kalmasına sebep olmuştur.

Böylece, işçilerin küçük tasarruflarının değerlendirilmesi maksadile işçilerin sermayeye iştiraki bir çözüm yolu olarak görünmektedir. Tabiatile bunun için gerekli işletmelerin kurulması konunun baş noktasını teşkil etmekte ve ücretin kapitalizasyonu meselesi ortaya çıkmaktadır.

Yine az gelişmiş memleketlerde sermaye birikimi azlığı, fert başına gelir yetersizliği ve sair bir takım sebeplerle meydana gelen iktisadi ve sosyâl istikrarsızlık, işletmeleri yüksek kârla çalışmağa sevk etmiştir. Fakat bunun yanında, emeğin de bu rizikoyu iştirakini gerektiren bir durum yaratılmıştır. Zira, bütün sosyâl güvenlik tedbirlerine rağmen, bu memleketlerde işçilerin her an işsiz kalması veya daha düşük ücretlerle çalışmağa mecbur kalmaları ihtimâli yüksektir. Bu sebeple işletmenin rizikosuna, kendi ölçüsünde bile olsa, işçilerin iştiraki bahis konusu olduğuna göre, bu gibi hallerde kâra da iştirak gerekli olarak görülmektedir.

Halbuki, ileri kapitalist ekonomilerde bu çeşit rizikolar çok düştür ve buna mukabil sosyâl güvenlik tedbirleri işçilerin rizikosunu hemen hemen ortadan kaldırmıştır. Ayrıca, ücret seviyesinin yüksekliği de, bu ileri ekonomilerde, işçinin kendi güvenliği için gerekli tasarrufu yapmasına imkân vermekte, iktisadi organizasyon bu tasarrufları en iyi bir şekilde değerlendirebilmek imkânını da işçilere vermektedir. Bunun yanında, işçilerin kâra iştiraki imkânları da işletmede işçiler için ayrılan bir güvenlik fonu ile karşılanmaktadır. Bu sistem gün geçtikçe yaygın bir hâle gelmektedir.

Yukardaki durum dolayısıyla, az gelişmiş ekonomilerde işçinin kâra iştiraki neticesinde işçiye düşecek kâr payları nakit olarak ödenmeyip, işletmelerde ayrı bir fonda toplanmakta ve bu fonun sermaye olarak munzam yatırımların finansmanında kullanılması, ekonominin sür'atle gelişmesi için de gerekli bir unsur olarak kabul edilmektedir. Bu surettedir ki, geniş bir kitlenin sermaye teşekkülüne iştirak ettirilmesi de gerçekleştirilmiş olacaktır. Ayrıca, işçilerin bu şekilde kâra veya sermayeye iştiraki meselesinin, işçilerin içinde buldukları yüksek rizikoya karşı kendi güvenliklerini sağlamalarına da yardım edeceği hususunu gözden uzak tutmamak gerekir.

İleri kapitalist memleketlerde kâra veya sermayeye iştirak neticesi olarak işçilerin yönetime de iştirakini ileri süren tatbikat örneğine rastlanır. Hattâ işçilerin işletmenin yönetimine iştiraki meselesi, beşeri münasebetleri geliştirmekte ve verimliliğin de artmasına yol açmaktadır. Şöyle ki, maddî müşevvikler işçiyi artık verimli kılmağa kâfi gelsemeyince, maddî olmıyan müşevviklerin kullanılması sayesinde, işçiyi daha verimli kılmak mümkün olmaktadır. Bu durumda, adı geçen memleketlerde sermaye ve emek tam bir işbirliği içinde çalışarak, teknik tekâmülün sağlayamadığı maliyet indirimlerine ve iyi kaliteye erişmek imkânını bulmuşlardır. Bu gerçekler önünde az gelişmiş memleketler de ergeç aynı yola başvurmak zorunda kalacaklardır. Bu itibarla işçiyi daha verimli kılmak için yatırımların artırılması ve ücretlerin yükseltilmesi yanında, işçinin manevî ihtiyaçlarının da tatmini gerekmektedir.

Netice itibarile denilebilir ki, günümüzde sermaye-emek münasebetleri bakımından bir memleketin veya bir işletmenin tüm produktivitesinin, yâni mal ve hizmet üretme gücünün en yüksek hadde çıkarılabilmesi maksadile emeğin kâra, sermayeye veya yönetime iştiraki imkânlarının da diğer faktörlerle beraber düşünülmesi gerekmektedir.

İşte Seminerimiz, yukarda özetlemeğe çalıştığımız konuları genel ekonomi ve Türkiye realiteleri bakımından incelemek ve karşılıklı olarak bu konuları tartışıp bâzı neticelere ulaşmak gayesile tertiplenmiş bulunmaktadır.

II — Program Ana Konular

I — Millî Ekonomide Sermaye ve Emeğin Yeri.

II — İşletmede Sermaye ve Emeğin Birleşimi.

1 — İstihsâl Tekniği Olarak Birleşim

2 — Produktivite Faktörü Olarak Birleşim

III — Müteşebbis Sermaye ve Emeğin Gelir Bölüşümündeki Fonsiyonları.

- 1 — Kâr: Tarifi ve Unsurları
- 2 — Faiz: Tarifi ve Unsurları
- 3 — Ücret: Tarifi ve Unsurları

IV — Kâr ve Ücret Tartışmalarının Sonuçları.

- 1 — Toplu İş Sözleşmesi Sisteminde
- 2 — Kâra İştirak Sisteminde
- 3 — Sermayeye İştirak Sisteminde

V — Emegın, İşletmenin Yönetimine İştiraki.

- 1 — Ekonomik Yönden Tahlili
- 2 — Beşeri Münasebetler Yönünden Tahlili
- 3 — Hukukî Yönden Tahlili

7.2.1966 Pazartesi :

K o n u	Tebliğî Veren - Tartışmaya Katılan
Genel Olarak Sermaye - Emek Münasebetleri	Prof. Dr. Süleyman Barda Enstitü Öğretim Üyesi
Türkiye'de Sermaye Emek Münasebetleri	Prof. Dr. Ahmet Kılıncbay
Türkiye'de Sermaye Emek Münasebetleri: Makro - Ekonomik Tahlil	Ord. Prof. Dr. Ferit H. Saymen Enstitü Öğretim Üyesi
Sermaye - Emek Münasebetlerinin Hukukî Yönü	Başkan: Doç. Dr. Haydar Kazgan Ord. Prof. Dr. Ferit Saymen Prof. Dr. Süleyman Barda Prof. Dr. Ahmet Kılıncbay ve Seminare katılanlar,
Panel ve Genel Görüşme	

8.2.1966 Salı :

İşletmelerde Sermaye - Emek Münasebetleri	Doç. Dr. Haydar Kazgan Enstitü Öğretim Üyesi
Toplu Sözleşme Sisteminde Sermaye ve Emegın Hukukî, Ekonomik ve Sosyal Hakları	Doç. Dr. Metin Kutal
Sermaye ve Emek Çatışmasının Doğurduğu İhtilâflar ve Bunların Hâl Şekilleri	Doç. Dr. Metin Kutal
Panel ve Genel Görüşme	Başkan: Doç. Dr. Haydar Kazgan Doç. Dr. Metin Kutal ve Seminare katılanlar.

9.2.1966 Çarşamba :

Sermayenin Geliri Olarak Faiz ve Kâr
Emeğin Gelir olarak Ücreti

İşgücününün Sermaye ve Kâra İştiraki

Sermaye ve Kâra İştirakin Tekniği

Panel ve Genel Görüşme

Prof. Dr. Ahmet Kılıçbay

Başkan: Prof. Dr. Süleyman Barda,
Enstitü Öğretim Üyesi

Dr. Adnan Lâvkan
Enstitü Öğretim Üyesi

Doç Dr. Haydar Kazgan
Enstitü Öğretim Üyesi

Başkan: Ord. Prof. Dr. Ferit Hakkı
Saymen

Üyeler: Prof. Dr. Süleyman Barda,
Prof. Dr. Ahmet Kılıçbay

Doç. Dr. Adnan Lâvkan ve Seminere
katılanlar.

10.2.1966 Perşembe :

İşgücününün Sermaye ve Kâra İştiraki: Ser-
maye Teşekkülü ve İktisadî Gelişmesi

İşgücününün İşletmenin Yönetimine İştiraki
(İktisadî ve Beşerî Yönden)

İşgücününün İşletmenin Yönetimine İştiraki
(Hukukî Yönden)

Panel ve Genel Görüşme

Prof. Dr. Ahmet Kılıçbay

Prof. Dr. Kemâl Tosun

Ord Prof. Dr. Ferit Hakkı Saymen,
Enstitü Öğretim Üyesi

Başkan: Prof. Dr. Süleyman Barda,
Ord. Prof. Dr. Ferit Hakkı Saymen,

Prof Dr. Kemâl Tosun,
Prof. Dr. Ahmet Kılıçbay ve
Seminere katılanlar.

11.2.1966 Cuma :

İşgücününün Sermaye, Kâr ve Yönetime İsti-
raki Halinde İşletmelerde Maliyet ve Ran-
tabilite Meseleleri

Türkiyede İşgücününün Sermaye, Kâr ve Yö-
netime İştiraki, (Sermaye Yönünden)

Panel ve Genel Görüşme

Doç. Dr. Nasuhî Bursal

Türkiye İşçi Sendikaları Konfede-
rasyonu Temsilcisi

Başkan: Doç. Dr. Haydar Kazgan
Doç. Dr. Nasuhi Bursal,
Nejat Eczacıbaşı,
Halil Tunç ve Seminere katılanlar.

Başkan: Nüvit Atas
Enstitü Müdürü

Değerlendirme ve Kapanış.

III — İzlenimler :

Aşağıda, Seminerde her konuşmacının fikirlerini özetlemek yerine,
Seminere katılanların çoğunluğu tarafından paylaşılan fikirlerin belir-
tilmesi ile yetineceğim.

Seminerin ilk gününde; sanayide sermaye -emek münasebetleri genel olarak ele alınmış ve özellikle Türkiye'deki duruma değinilmiştir. Yurdumuzda kit olan sermayeyi sermayenin hakim olduğu iktisadi faaliyet kollarında kullanmak zorunluğunda bulunduğumuz belirtilmiş ve en yeni tekniğin Memleketimizde de kullanılması zaruretine rağmen birçok faaliyet kollarında daha çok emekce yoğun istihsal tekniğinin seçilmesi gerektiği ileri sürülmüştür. Türkiye'de bu gün uygulanan bir kısım teknik de bol ve ucuz olan emekten istifade etmek imkânının hemen hemen hiç olmadığı, zira bu tekniklere bağlı makinelerin Batı Memleketlerinde ve kendi altertiflerine uygun olarak imâl edilmekte olduğu ve Türkiye'nin bunların ithalâtçısı durumunda bulunduğu belirtilmiştir. «Bu itibarla sermayenin bize nazaran çok ucuz ve emeğin pahalı olduğu memleketlerin istihsal tekniğini birçok alanlarda kullanmak mecburiyeti Türkiye'de sermaye teşekkülünün süratlendirilmesine bağlı bir kalkınma politikasını gerektirmektedir. Fakat bugünkü şartlar içinde sermaye teşekkülünü hızlandırmak için, sermaye piyasası tesisi, banka sisteminin islâhı gibi tedbirlerin yanında geniş bir işsiz ve gizli işsiz kitlesinin millî gelire bir katgıda bulunacak şekilde istihdamı da zaruridir. Bu istihdam emek yoğunluğu olan bir istihsal tekniği ile olmak gerekir. Bunun için de yaygın ve en küçük vasıfları süratle kazandıracak eğitime ihtiyaç vardır.

Aynı gün sermaye emek münasebetlerinin hukukî yönü konusunda Sayın Ferit Hakkı Saymen tarafından yapılan konuşamada, memleketimizde sermaye-emek münasebetlerinin kalkınma hedeflerine uygun, yani gelişme süratini artırmak ve daha adil bir gelir bölüşümüne varmak için, gerekli olduğu işyerleriyle ilgili mevzuatın günün icaplarına uydurulması gereği ileri sürülmüştür. «Çeşitli kanunlardaki gelişmeler ve yetersizlikler Türkiye'de sermaye-emek münasebetlerini ve bu arada üretim faaliyetini aksatıcı bir netice yaratmaktadır. Nihayet yeni iş kanunu tasarısında(toplu sözleşme ve grev hakkı ile sendikalar kanunundaki çelişmezliklerin üstünde ayrı ayrı duran hatip, kanun koyucu ve taraflara olumlu tavsiye ve ikazlarda bulunmuştur.

İkinci gün sermaye-emek münasebetlerinin işletmelerde arzettiği neticeler üzerinde durulmuş ve bu arada bilhassa firmaların yatırımlarını azamileştirmek suretile ancak sermaye-emek münasebetlerini kalkınma hedeflerine uygun hale getirebilecekleri sonucuna varılmıştır. Şöyle ki, «sermayenin Memleketimizde yüksek olan alternatif maliyetini karşılayacak bir kârlılığa ulaşırken, emeğin prodüktivitesinin artması ve dolayısıyla ücretlerin yükselmesi firmalarımızın büyümesini gerektirmektedir. İşte bu büyümenin finansmanında işçinin kâra iştiraki konusu önem kazanmaktadır. İddia edildiği üzere kârlar rizikonun kar-

şılığdır ve bu rizikoya Memleketimiz şartları veri olduğunda, iştirak eden zannedildiği gibi, yalnız sermaye değildir, işgücü de işletmenin rizikosuna iştirak etmektedir. Zira büyük riskler içinde bulunan işletmelerde çalışan işçiler ve personel işletmenin zarar kaydetmesi halinde işlerini kaybetmek ve bir daha kolay kolay iş bulamamak güçlüğü içindedirler. Bu itibarla rizikoya iştirak eden işçilerin bu rizikonun karşılığı olan kâra iştirakleri gerekir. Ancak kâr işletmelerin büyümeleri için gerekli finansman kaynağıdır.» Bu itibarla kâra iştirak eden işçilere kârın nakit olarak ödenmesi yerine işletmenin sermayesine iştirakçi hale getirilmesi veya bu kârların güvenlik fonları olarak işletmelerde alakonması ve bunun için işçilere işletme tarafından fon kullanma bedeli olarak bir faiz ödenmesi usulü tavsiye edilmiştir.

Aynı gün Doç. Dr. Metin Kutal tarafından toplu sözleşme sistemimize değinilmiş, grevlerin sebepleri üzerinde açıklayıcı bir konuşma yapılmıştır. Hatip işveren ve işçi sendikalarının yeni toplu sözleşme ve grev rejimine henüz alışamadıklarını ve bu arada bazı işverenlerimizin bu rejime karşı tutumlarının bu çatışmayı Memleket ekonomisine yararlı olmayan neticelere sürüklediğini açıklamıştır. Memleketimizde grev temayülleri hakkında istatistik yorumlarda bulunan hatip, özel sektör ile devlet sektöründe farklı grev sebepleri üzerinde de durmuştur.

Üçüncü gün, sermayenin geliri olarak faiz ve kâr ve emeğin geliri olarak ücret konuları üzerinde açıklayıcı konuşmalar yapılmış ve Türkiye'de faiz haddinin yüksekliğine sebep olan amiller üzerinde durulmuştur. Keza ücret seviyesinin bağlı bulunduğu faktörler tartışılmış ve Türkiye'de sermaye teşekkülü ile nüfus artışının ücretleri etkileyen iki başlıca faktör olduğu belirtilmiştir.

Aynı gün işgücünün sermaye ve kâra iştirakinde muhtelif memleketlerde tatbik edilmekte olan usullere değinilmiştir. Bazı memleketlerdeki tatbikattan örnekler verilmiştir.

Dördüncü gün, işgücünün sermaye ve kâra iştiraki ile sermaye teşekkülü ve iktisadî gelişme konuları ele alınmış ve Türkiye'deki önemi belirtilmiştir. «Bilindiği üzere bir memlekette gelirin sermaye ve emek arasında bölümü ne kadar sermaye lehine olursa o kadar sermaye teşekkülü hızlanmış olur. Fakat Türkiye açısından bu gerçekleşmemektedir. Nitekim Türkiye'de işçilerin istihlâk temayülü yüksek olduğundan dolayı tasarruf yapma imkânları hemen hemen hiç yoktur, denemez. Zira güven eksikliği işçi, memur küçük esnaf gibi düşük gelirli vatandaşlar banka mevduatı olarak tasarruf yapmağa zorlamaktadır. Böylece, banka sistemimizde mevduatın büyük ölçüde bu kimselere ait olduğu söylenebilir. Buna mukabil geniş bir işveren, sermayeci kitlesi yüksek kârlarının büyük bir kısmını yatırıma tahsis edecek yerde lüks is-

tihlâke kaçmakta veya yatırım sayılmayan mesken ve saire gibi işlerde kullanılmaktadırlar. Bu durumda Türkiye’de düşük ücretlerin yüksek kârlara sebebiyet vermesi sermaye teşekkülünü hızlandırıcı değil, bilâkis düşürücü bir sebep olarak gösterilebilir. Ayrıca işçi, memur ve küçük esnafın güvenlik saikile tasarruflarını bankalarda değerlendirmesi de, bankalarımızın yatırım yapan firmalara yeterince rağbet etmelerini yüzünden, sermaye teşekkülüne hız veren bir kredi politikasına geçilmesine engel teşkil etmektedir. İşte bütün bu sebeplerden ötürü işçinin kâra iştirak ettirilmesi, fakat bu kârların aynı işletme tarafından yatırımların arttırılmasında kullanılması, iktisadî kalkınma amaçlarına en uygun bir sermaye-emek münasebeti ortaya çıkmaktadır.»

Aynı gün işgücünün yönetime iştiraki konusunda yapılan konuşmada, bu iştirâkin sermayeye iştirâk etmiş olan işgücü halinde gayet normal olacağı, ancak sırf yönetime iştirâk olarak fayda getirmeyeceği üzerinde durulmuştur. «Fakat işletmelerde ego’ların tatmini için işçinin bazı istişâri komitelere katılması lüzumludur. Durumun hukukî önünde de aynı husus kabul edilmiştir. Öteyandan 440 sayılı kanunda ise, daha ileri gidilerek işçilerin yönetime iştirâki derpiş olunmuştur. Fakat burada da yönetimden anlaşılan, işçilere değinen hususların yönetimi anlaşılacak gerekmektedir. Diğer taraftan zaten toplu sözleşmeler yolile işçiler işletmenin esas yönetimine kısmen de olsa iştirak etmiş olmaktadır.»

Seminerin son gününde Doç. Dr. Nasuhi Bursal tarafından işgücünün sermayeye, kâra ve yönetime iştirâki halinde işletmelerde maliyet ve rantabilite hesapları konulu ilgi çekici bir konuşma yapılmış ve özellikle muhasebe, kontrol ve plânlamanın bu amaçla ele alınması için bir takım yeni usullere başvurulması gereği üzerinde durulmuştur. Türkiye’de işgücünün sermaye, kâr ve yönetime iştirâki hakkında konuşan Türkîş temsilcisi Sayın İsmail Topkar, şimdilik Türk işçilerinin sermaye, kâr ve yönetime iştirak için bir teşebbüste bulunmağa lüzum görmediğini, bunun bilhassa Memleketimizde henüz gelişmekte olan sendikacılığa zarar verebileceği düşüncesinin hakim olduğunu belirtmiştir. Aynı konuda işveren temsilcisi olarak konuşma yapan Sayın Celâl İmre ise sermayeye, kâra ve yönetime iştirak konusunun Türkiye’de ciddi bir şekilde ele alınması gerektiğine ve iktisadî kalkınmanın süratlendirilmesinde bu konuda kesin kanaatlere varmanın lüzumlu olduğuna işaret etmiştir.

Seminerde söz alan dinleyiciler hatipleri bazı konularda tasvip etmişler, fakat birçok konularda da şiddetli münakaşalar olmuş ve böylece seminer konunun aydınlanmasında olumlu bir adım teşkil etmiştir.

T Ü R K İ Y E G A R A N T İ B A N K A S I A. Ş.

KURULUŞ : 1946

Sermayesi : 20.000.000.— Lira

Her nev'i dahili ve harici Banka muamelâtında
Sür'at, kolaylık ve emniyet

Umum Müdürlük telgraf adresi : GARUMBANK
Şubelerin telgraf adresi : GARANBANK

Yurt içinde 66 Şube

Dünyanın her yerinde muhabirleri vardır.
Tasarrufu teşvik plânında Nişantaşında tam konforlu
Apartman daireleri ve para ikramiyeleri

G A R A N T İ B A N K A S I

PARANIZIN, İŞİNİZİN, İSTİKBALİNİZİN GARANTİSİDİR.

B A N K A

Aylık Meslek ve Fikir Dergisi

II. Cildi Çıktı.

Ciltli Fiyatı 35 TL. dir.

P. K. 769, Karaköy - İSTANBUL

YAZARLARIN BİOGRAFİLERİ

Nejat GÜLEN

Nejat Gülen 1927 yılında İstanbul'da doğmuştur. Evlidir, 1 çocuğu vardır.

1946 yılında Şişli Terâkki Lisesini, 1949 yılında İstanbul Yüksek Ekonomi ve Ticaret Okulunu bitirmiştir.

1950 yılında askerliğini yapmış, 1951 yılında Maliye Bakanlığı Hesap Uzman Muavinliğine, 1954 yılında Hesap Uzmanlığına atanmıştır.

Hesap Uzmanı iken 1959 yılında Amerika Birleşik Devletlerine 1 yıl süre ile «Amerikan Vergiciliği ve Muhasebe Sistemleri» üzerinde tetkik yapmak üzere gönderilmiştir. Bu arada George Washington Üniversitesinde İşletmecilik, İhtisas Muhasebeleri, Revizyon - Kontrol kurullarına devam etmiştir.

1963 yılında Türkiye Sınai Kalkınma Bankasına intisap eden Nejat Gülen halen bu bankada Mali Analist olarak görevlidir.

İngilizce bilir.

Vergicilik, muhasebe, mali tahlil, işletmecilik ihtisaslaştığı konulardır.

Alparslan Alagöz ile birlikte, «Amerikada Ziraî Kazançların Vergilendirilmesi» konusunda bir bir etüdü vardır.

Muhtelif dergilerde ve Dergimizde makaleleri yayınlanmıştır.

Okuyucu Soruları :

İzmir'den bir Okuyucumuzun Sorusu :

S o r u : Bir borçlu cari hesaba kefil olan şahıs bu kefaletinden nasıl kurtulabilir, borç devam ettiği müddetçe kefaleti de devam edip gider mi?

C e v a p : Kefalet mahdut veya gayrı mahdut zaman için olsun, kefilin Borçlar Kanunu 493. ve 494. maddelerindeki şartların tahakkuku ile borcundan kurtulması mümkündür.

Şayet kefalet, borçlu cari hesaplarda olduğu gibi banka tarafından yapılacak bir ihbar üzerine muaccel olacak vâdesiz bir alacağı temin için verilmiş ise, böyle bir ihbarın yapılmasını temin için kefil, kefalet senedinin imzalanmasından itibaren bir sene sonra, bankadan, borcun muaccel olmasını sağlayacak ihbarın yapılmasını ve muacceliyetten sonra alacağı tahsil için harekete geçmesini ve bunu fasılasız takip etmesini talep edebilir. Muacceliyetten itibaren bir ay zarfında bu takibe başlanmaz veya başlanan takibe sebepsiz yere fasıla verilirse, kefil kefaletten kurtulur.

**REKLAMINIZI
GAZETE VE DERGİLERLE
DEĞERLENDİRİN!**

BASIN İLAN KURUMU

**YURT İÇİ VE YURT DIŞI REKLÂMLARINIZ İÇİN
HİZMETİNİZDEDİR.**

Genel Müdürlük .

Çağaloğlu, Türkocacı Caddesi No. 1
İstanbul

Telefon : 27 66 00 - 27 66 01

Teİgraf adresi : BASINKURUMU

(Basın : 8973)